

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ PREZENČNÍ STUDIUM

2017-2020

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Dominika Křížová

Sociálně-právní ochrana dětí

Praha 2020

Vedoucí bakalářské práce: doc. JUDr. Jan Brázda Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR FULL-TIME STUDIES

2017-2020

BACHELOR THESIS

Dominika Křížová

Social and legal protection of children

Prague 2020

The Bachelor Thesis Work Supervisor: doc. JUDr. Jan Brázda Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů. Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne: 18.2.2020

Dominika Křížová

Poděkování

Chtěla bych poděkovat doc. JUDr. Janu Brázdovi Ph.D. za vedení mé maturitní práce a cenné rady, které mi pomohly při zpracování.

Anotace

Bakalářská práce s názvem „Sociálně-právní ochrana dětí“ se zaměřuje na sociální-právní ochranu dětí na území České republiky. Práce se snaží vymezit několik definic, pojmů a činností související s touto oblastí. V praktické části je pomocí dotazníkového šetření zkoumáno vnímání spolupráce s rodinou ze strany sociálních pracovníků orgánů sociálně-právní ochrany dětí.

Klíčová slova

Dítě, náhradní rodinná péče, rodina, sociálně-právní ochrana dětí, syndrom CAN.

Annotation

Bachelor thesis work, entitled „Social-Legal Protection of Children" focuses on social-legal protection of children in the Czech Republic. The work seeks to define several definitions, concepts and activities related to the area. In the practical part, the perception of cooperation with the family by social workers of child social-legal protection bodies is examined through a questionnaire investigation.

Keywords

Child, family, social-legal protection of children, substitut family care, syndrom CAN.

Obsah

Úvod.....	9
TEORETICKÁ ČÁST	11
1 Rodina a dítě	11
1.1 Pojem dítě	11
1.2 Rodina	11
1.3 Významnost rodiny pro dítě.....	12
1.4 Nefunkčnost rodiny	13
2 Sociálně-právní ochrana dětí	14
2.1 Historický vývoj sociálně-právní ochrany dětí na našem území až po současnost	14
2.2 Sociálně-právní ochrana dětí na našem území a jejich činnost.....	17
2.3 Subjekty poskytující sociálně-právní ochranu dětí	19
2.4 Výchovní opatření.....	23
2.5 Komise pro sociálně-právní ochranu dětí	23
3 Novela zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí	25
3.1 Individuální plán	25
3.2 Případová konference.....	26
3.3 Standardy kvality sociálně-právní ochrany	27
3.4 Další změny po novelizaci zákona.....	27
4 Sociálně-právní ochrana dětí ve vztahu k cizině	28
4.1 Mezinárodní dokumenty.....	29
4.2 Úmluva o právech dítěte a její obsah	30
5 Syndrom CAN.....	32
5.1 Historický vývoj pojmu syndrom CAN.....	34
6 Náhradní rodinná péče.....	35
6.1 Osvojení	35
6.1.1 Osvojitel a osvojenec	36
6.1.2 Souhlas s osvojením.....	37
6.1.3 Péče před osvojením.....	38
6.2 Pěstounská péče.....	38
6.2.1 Pěstounská péče na přechodnou dobu.....	39

6.3	Poručenská péče.....	39
6.4	Opatrovnictví.....	40
6.5	Ústavní výchova.....	41
	PRAKTICKÁ ČÁST	42
7	Terénní průzkum	42
7.1	Analýza dat.....	43
7.2	Vyhodnocení dotazníkového šetření	51
	Závěr	52
8	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	54
9	SEZNAM OBRÁZKŮ, GRAFŮ A TABULEK	58
10	SEZNAM PŘÍLOH.....	59

Úvod

Od malička jsme vedeni k tomu, že rodina je jedna z nejdůležitějších věcí života. Rodina jako taková pro mě má velký význam, je pro mě symbolem ochrany, důvěry, lásky a podpory. Každý však na harmonickou rodinu štěstí nemá, a proto si myslím, že ochrana rodiny a především dítěte, které se ocitlo v ohrožení, je nezbytně nutná. Výkon sociálně-právní ochrany dětí je klíčový pro ochranu ohrožených dětí. Cílem takové ochrany je zajištění práv každého dítěte, a to především práv na zdravý vývoj a příznivou výchovu, přitom se přihlíží na zájmy a blaho dítěte. Dále vykonává takové činnosti, jejichž účelem je náprava narušených funkcí v rodině. Téma mé bakalářské práce jsem si vybrala zvláště proto, že mě tato problematika oslovila při studiu střední školy. Zároveň si myslím, že je nepatřičně důležité vědět, jak funguje systém zajišťování ochrany dětí v našem státě a díky zpracování informací mám možnost si prohloubit znalosti v této oblasti.

Bakalářskou práci s názvem „Sociálně-právní ochrana dětí“, jsem rozdělila na teoretickou a empirickou část. Přičemž jednotlivé kapitoly jsou pouze náčrtem nikoli vyčerpávajícím výkladem, jelikož dbám na rozsah bakalářské práce.

Na začátku teoretické části se zabývám pojmem dítěte, dále pojednávám o rodině, kde zmiňuji její hlavní funkce, jakým způsobem je rodina tvořena a jak definují rodinu různá hlediska. Nezapomínám ani na vytýčení důležitosti rodiny pro dítě, jelikož rodina má podstatný vliv na vývoj a utvoření osobnosti dítěte. V druhé kapitole popisuji historický vývoj sociálně-právní ochrany dětí na území České republiky, její teoretické pojetí, subjekty zajišťující tuto ochranu a její hlavní principy. V dalším tématu popisuji právní zakotvení sociálně-právní ochrany dětí v národní a mezinárodní legislativě. Především popisuji stěžejní mezinárodní dokument, kterým je Úmluva o právech dítěte. Vymezuji i zajišťování sociálně-právní ochrany dětí ve vztahu k cizině. V následující části pojednávám o novele zákona č.359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí a podrobněji rozebírám zásadní změny, které s sebou novela přinesla. Dále se zabývám syndromem CAN, jenž bezpochyby patří do problematiky ohrožených dětí. V poslední kapitole uvádím jednotlivé formy náhradní rodinné péče a stručně je popisuji.

V empirické části jsem si pro svůj výzkum zvolila kvalitativní výzkum, zvláště z důvodu získání širší škály odpovědí. Pro sběr odpovědí jsem vytvořila dotazník. Dotazníkové šetření zkoumá pohled na spolupráci s rodinou ze strany pracovníků orgánů sociálně-právní ochrany dětí po celé České republice.

Seznámit čtenáře s tímto tématem a zpracovat pro ně ucelený, stručný text je hlavním cílem práce. Další cíl, který jsem si stanovila se prolíná v empirické části, kdy je cílem zjistit jaký pohled zastávají pracovníci orgánů sociálně-právní ochrany dětí na spolupráci s rodinou. Zároveň považuji za nutnost vyšší znalosti v této oblasti, jelikož nikdy nevíme, kdy my sami nebo naši blízcí budou potřebovat pomoc od OSPOD.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Rodina a dítě

Každý jedinec má různé potřeby, dispozice, specifické osobnostní, ale i tělesné rysy, které se v průběhu vývoje mění a rozvíjí. Přičemž osobnostní rysy dítěte se vyvíjí už od raného dětství, pomocí vnějších i vnitřních vlivů. Rodina je první sociální institucí, s kterou se dítě setkává, a kde se učí různým sociálním návykům. Jelikož je dětství rozhodné pro to, jakou osobnost bude mít jedinec, je zásadní, v jakém rodinném prostředí vyrostne, a zda jsou naplňovány jeho základní i individuální potřeby. Nejen rodina má vliv na vývoj dítěte, ale také další instituce, s kterými se během života dítě setkává, jako je předškolní a školní zařízení, pracoviště, zájmové kroužky a podobně.

Rodina je pro dítě důležitým socializačním milníkem života, v rodině prochází prvními etapami socializace, zakouší intimitu a dostává se mu potřebné podpory.¹

1.1 Pojem dítě

Dle Českého právního řádu je dítětem, každá nezletilá osoba (tj. osoba od narození do dosažení zletilosti). Podle Úmluvy o právech dítěte se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší 18 let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve (uzavřením manželství).²

1.2 Rodina

Rodina je nejstarší společenskou skupinou, odedávna je její hlavní úlohou biologická reprodukce a výchova dětí. Pöthe (1999, s.25) definuje rodinu jako instituci, která vznikla již na samém počátku lidských dějin jako ochranné společenství, které chrání především před

¹ JANDOUREK J. *Úvod do sociologie*. Praha: Portál 2003, s. 114. ISBN 978-80-7367-644-5.

² *Systém sociálně-právní ochrany dětí* [online]. [cit. 2020-02-17]. Dostupné z: <http://www.ospod.cz/informace/obecne/system-socialne-pravni-ochrany-deti-v-cr/>

vnějšími negativními vlivy. Dále slouží jako prostředek k předávání základních osobnostních i materiálních hodnot.³

Jinak definuje rodinu sociologické hledisko, podle kterého je rodina skupina osob, propojená příbuzenstvím, sdílí společnou domácnost a tvoří ji nejméně rodiče a dítě.⁴ Příbuzenství rodiny je založeno na základě pokrevnosti či na základě právních vztahů, kterými jsou například sňatek či adopce.

1.3 Významnost rodiny pro dítě

Správně fungující rodina má pro dítě nesmírně klíčový význam, nejen pro jeho fyzický, ale také psychický vývoj. Dlouhodobé sledování dětí, jež vyrůstaly v nepříznivém prostředí bez rodičovské lásky, prokázalo, že tyto děti jsou náchylnější k duševním poruchám, nebo k závislostem na návykových látkách. Z tohoto tvrzení je patrné, jak je pro dítě nezbytný vývoj ve zdravém, milujícím prostředí a jaké jsou následky, pokud je o takové prostředí dítě ochuzeno.⁵

Profesor Matějček zformuloval 5 základních psychických potřeb dítěte v rodině:

- Dostatečný přísun smyslových podnětů z vnějšího prostředí, který je zásadní pro správný psychický vývoj a pro dovršení vývoje nervové soustavy. Pro uspokojení této potřeby je účelový každodenní tělesný, zrakový a řečový kontakt s dítětem. Kontakt zprostředkovává zpočátku matka, později i otec a ostatní členové rodiny. Přičemž pravidelnost těchto podnětů je důležitá, zejména pro porozumění okolního světa – což je jednou z dalších potřeb dítěte.
- Další důležitou potřebu je pocit bezpečí, jistoty v rodinných vztazích. Prožíváním bezpodmínečného přijetí (založeno na lásce, přijetím pro to, co jsme atd.) si dítě tvoří důvěru k okolnímu světu.
- Dítě si v interakci s okolním světem, postupem času uvědomuje sebe samo, vytváří si své sebevědomí, svoji totožnost, a právě v rodině dítě poprvé zastává určitou sociální roli (např.

³ PŮTHE P. *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G 1999, s. 25. ISBN 80-86103-21-8.

⁴ JANDOUREK J. *Úvod do sociologie*. Praha: Portál 2003, s.114. ISBN 978-80-7367-644-5.

⁵ Tamtéž s.25

šikovný chlapec, mamčinčina holčička a jiné). Tím, že se s rolí identifikuje, má dítě pocit, že někam patří a získá pocit uznání. Sociální role se v životě jedince mění a přijímání rolí je pro začlenění do společnosti nezbytné.

- Dále je pro vývoj dítěte významný pocit otevřené budoucnosti, což je propojeno zejména s rodinou. Jinými slovy, dítě se musí na něco těšit - např. pojedete se na rodinný výlet.

Rodinné prostředí je tedy místo, kde se navzájem uspokojují potřeby všech členů rodiny.⁶

1.4 Nefunkčnost rodiny

Jak je zmíněno výše, správné rodinné prostředí hraje v životě jedince podstatnou roli. Nefunkčnost rodiny může mít fatální následky, které mohou ovlivňovat celý život dítěte. I přesto, že většina dětí vyrůstá ve zdravém, rodinném prostředí, je tento jev velmi rozšířený a jsou i případy, kdy se na tento problém nepřijde včas. Pro odhalení nefunkčnosti rodiny a zajištění ochrany dítěte slouží **sociálně-právní ochrana dětí**, kterou budu podrobně popisovat níže.

Mezi typickými dysfunkcemi rodiny patří zanedbávání, týrání či zneužívání dítěte. Pro děti takto ohrožené se v odborné literatuře setkáváme s termínem syndrom CAN neboli Child Abuse and Neglect (v českém jazyce syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte). Násilí v rodině ovlivňuje celou rodinu, působí na všechny její členy a je narušen její zdravý vývoj. Avšak dítě může být ohroženo mnoha dalšími jevy, například při rozvodu/rozchodu rodičů.

⁶ PÖTHE P. *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G 1999, s. 26. ISBN 80-86103-21-8.

2 Sociálně-právní ochrana dětí

2.1 Historický vývoj sociálně-právní ochrany dětí na našem území až po současnost

Počátky sociálně-právní ochrany dětí sahají podle dostupných pramenů až do roku 1863, kdy vyšel říšský zákon domovský č. 105 říšského zákoníku, na který poté navazuje zemský zákon chudinský pro Čechy č. 59 z roku 1868.⁷ Tyto dva vydané zákony ovlivnily nejen sociálně-právní ochranu dětí, ale také vznik veřejné správy ve prospěch sociálně potřebných osob. Právní úprava byla relativně rozšířená a součástí byla péče o chudé, i jejich léčení v nemocnicích, péče o výživu a výchovu chudých dětí, a v neposlední řadě i instituce pro nápravu zanedbávaných dětí. Pro osiřelé či opuštěné děti sloužily sirotčince, dětské domovy, azyly a útulky.

Koncem 19. století byla snaha o reformu veřejné správy, jelikož instituce, které péči poskytovaly potřebným osobám byly přeplněny, a docházely i finance. Tento problém měl vyřešit přijatý zákon pod číslem 62/1901 ř.z., díky kterému vznikly sirotčí fondy. Sirotčí fondy měly své instituty zřízené u okresních soudů, které sloužily pro vkládání hotových peněz. Postupem času začaly vznikat i dobrovolné organizace a instituce, které se zaobíraly péčí o mládež.

Na začátku 20. století vznikaly první skupiny osob, které byly ochotny spolupracovat se samosprávnými orgány, jež se zabývaly péčí o děti. Název těchto skupin nesl okresní komise pro péči o mládež. Zřizovaly se i komise pro péči o mládež, první taková komise byla Česká zemská komise pro péči o mládež. Komise měly na starost hospodaření s fondy a rozdělování prostředků ze sbírek.

Po 1. světové válce význam institucí, které pomáhaly potřebným narostl, jelikož bylo po celé zemi statisíce válečných sirotků. Z tohoto důvodu rostl počet ústavů pro osiřelé a

⁷ ŠPECIÁNOVÁ Š. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí 2007, s.6. ISBN 978-80-86991-27-6.

opuštěné děti, ale i pro děti zdravotně postižené a mravně narušené. Po vzniku samostatného Československa byla činnost komisí pro péči o mládež velmi uznávána, a nadále činily úkony v tomto poli působnosti. Postupně se z pomocných orgánů stávaly orgány výkonné, a byl změněn i jejich název – z okresních komisí pro péči o mládež se staly okresní péče o mládež, a zemské komise pro péči o mládež se změnilly v zemské ústředí péče o mládež. Okresní péče o mládež měla široké pole působnosti, do které patřila:

- pomoc těhotným ženám a svobodným ženám,
- pomoc dětem nemanželským, osiřelým, dětem z rozvedených rodin, opuštěným a ohroženým dětem, odkázaným na cizí péči,
- pomoc dětem ohrožených ve vlastních rodinách,
- zřizovaly se prázdninové pobyty a zotavovny,
- pomoc mladistvým delikventům,
- péče o dorost, poradny pro volbu povolání a útulky pro nezaměstnaný dorost.

Za zmínku stojí uvést, že v této době orgány státní moci zajišťovaly ochranu dětí v tzv. cizí péči - tj. poskytování péče dětem, které se nacházely v péči jiných osob než rodičů nebo v ústavní péči. Tzv. cizí péče byla upravena zákony č. 256/1921 Sb., o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských, a vládním nařízením č.29/1930 Sb., k provedení tohoto zákona. Podle těchto právních norem, měl soud povinnost zajistit výkon poručenství nad dítětem, o které se nemůže postarat jiná vhodná osoba.

Vývoj péče o děti byl přerušen roku 1938 kvůli nacistické okupaci, i přesto okresní péče o mládež a zemská ústředí péče o mládež působila nadále, byť s omezenou pravomocí. Péče o děti se změnila i v 50.letech 20.století, kdy byl vydán zákon č.7/1946 Sb., o hromadném poručenství. Sociálně-právní ochrana dětí byla ve výkonu poručenství a opatrovnictví. Co se týkalo dětí svěřené do péče nahrazující péči rodinnou, bylo zavedeno pravidlo umisťovat tyto děti pouze do kolektivní péče. Organizační činnost byla svěřena Úřadovněm ochrany mládeže při soudech, přičemž dohled nad nimi mělo Ministerstvo

spravedlnosti. Působnost z úřadoven byla později přenesena na okresní národní výbory, a úkony spojené se sociálně-právní ochranou dětí ve vztahu k cizině měla na starost Ústředí pro mezinárodně-právní ochranu mládeže. Po vydání zákona pod číslem 94/1963 Sb., o rodině, byla upravena intervence státní moci do rodinných vztahů ze strany soudní moci a národních výborů. Jinými slovy tímto zákonem bylo umožněno, aby výchova dítěte byla svěřena jiné osobě než rodiči, pokud má tato osoba předpoklady, poskytnout dítěti řádnou výchovu.

V roce 1969 bylo pod zákonem č. 1/1969 Sb., zřízeno Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, které mělo pole působnosti v sociálně-právní ochraně dětí. Později se působnost rozšířila, a to na činnosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí na úrovni okresů a obcí. Oddělila se i péče o rodinu a děti.

Roku 1995 vláda usnesením oddělila úpravu poměrů dětí a ochrany dětí v předpisech soukromoprávních, a upravila je v novém předpise veřejnoprávní povahy, jež především reagovaly na ústavně zaručenou zvláštní ochranu dětí obsaženou v Listině základních práv a svobod, na mezinárodní smlouvy – jako je například Úmluva o právech dítěte. Dále na zapojení nestátních subjektů, občanských a humanitárních sdružení, a jednotlivců do sociálně-právní ochrany dětí. Tento stav byl platný do vydání stěžejního **zákona č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. (dále i ZSPOD)**⁸

Za posledních let nastaly legislativní změny, a to konkrétně v novelizaci, již zmíněného zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů a další související zákony. Upravuje ho zákon, který byl uveden ve Sbírce zákonů pod číslem 401/2012 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Novela zákona přinesla spoustu nových změn, a s tím i rozporuplné reakce odborné, tak i laické veřejnosti. Zákon nabyl účinnosti dne 1. ledna 2013. Mezi další výrazné změny, které je nutné uvést, patří vydání **Nového občanského zákoníku – zákon č.89/2012 Sb. (dále jen NOZ)**, který je účinný od

⁸ NOVOTNÁ V. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Institut pro místní správu 2001, s. 3-6.

1.ledna 2014 a upravuje rodinné právo, relativní a absolutní majetková práva. Vydáním NOZ se ruší zákon o rodině č.94/1963 Sb.⁹

2.2 Sociálně-právní ochrana dětí na našem území a jejich činnost

Sociálně-právní ochrana dětí (dále i SPOD) patří k odvětvím veřejného práva. Jak už bylo zmíněno, sociálně-právní ochrana dětí je zakotvena v zákoně č.359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. V úvodním ustanovení je sociálně-právní ochrana chápána zejména jako:

„a) ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,

b) ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,

c) působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny,

d) zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině.“¹⁰

Povinnost státu poskytovat ochranu dětem před jakýmkoliv ohrožením vyplývá ze spousty dalších právních norem, z nichž velmi významným dokumentem ústavního charakteru je Listina základních práv a svobod (dále i LZPS), která je součástí ústavního pořádku České republiky. Článek 32 Listiny základních práv a svobod je celý věnovaný ochraně rodiny a rodičovství, a též zdůrazňuje potřebu zaručit zvláštní ochranu dětem a mladistvým. Listina základních práv a svobod byla vyhlášena jako ústavní zákon pod číslem 2/1003 Sb. ¹¹LZPS obsahuje 44 článků, které jsou rozděleny do 6 hlav. LZPS zakotvuje základní hodnoty našeho státu jako je svoboda, demokracie či rovná práva. Upravuje základní lidská práva a svobody, kterými jsou právo na život, lidský život je chráněn už před narozením, přičemž nikdo nesmí být zbaven života, a s tím souvisí zrušení trestu smrti. Avšak právní řád ČR připouští výjimky, kdy lze někoho o život připravit a tím je nutná obrana,

⁹ Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí [online]. Prosinec 2012, 71 [cit. 2020-01-26]. Dostupné z: <http://www.unie-otcu.cz/novela.pdf>

¹⁰ § 1 zákona č.359/1999 ze dne 9. prosince 1999, o sociálně-právní ochrana dětí. In: *Sbírka zákonů České republiky*.

¹¹ NOVOTNÁ V.FEJT V. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: UJAK 2009, s.14. ISBN 9788086723778.

krajní nouze a jiné. Mezi další základní lidská práva patří nedotknutelnost osoby, osobní svoboda, každý má právo na vlastní majetek atd. V čl.7 je upraveno, že nikdo nesmí být podroben nelidskému, krutému či ponižujícímu jednání. LZPS zakotvuje ochranu proti nuceným pracím a službám.¹²V zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, jsou zakotvena práva dětí i rodinná práva.¹³K zákoně o sociálně-právní ochraně dětí se dále váže vyhláška č.473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Vyhláška obsahuje zásady pro vyhodnocování situace dítěte, jeho rodiny a širšího prostředí rodiny. Dále individuální plán pro zajištění ochrany dítěte, obsah přípravy osob vhodnými stát se náhradními rodiči a poradenství pro osoby pečující, či osobám v evidenci při péči o dítě svěřené do péče, standarty kvality sociálně-právní ochrany dětí, a způsoby zvyšování dovedností a znalostí pečujících osob.¹⁴SPOD je zakotvena i v mezinárodních dokumentech, a pojednávám o nich níže.

Sociálně-právní ochrana je poskytována každému dítěti:

- jemuž rodiče zemřeli, neplní povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti, nebo jinak zneužívají práva plynoucí z rodičovské odpovědnosti a o dítě řádně nepečují,
- které bylo svěřeno do péče jiné osoby odpovědné za péči dítěte, a tato osoba neplní povinnosti vyplývající ze svěřeni dítěte do péče,
- které vede neukázněný a nemravný způsob života, který spočívá především v tom, že dítě zanedbává povinnou školní docházku, požívá alkohol či jiné návykové látky, spáchalo trestný čin a jiné,
- které se opakovaně dopouští útěků od svých rodičů nebo jiných osob odpovědných za jeho výchovu,

¹² HLAVA II. Zákona č.2/1993 Sb. *Listina základních práv a svobod.*

¹³ Zákon č.89/2012 Sb., *občanský zákoník.*

¹⁴ Srov. § 1 až § 3 Vyhláška č.473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

- na kterém byl spáchán trestný čin, jenž ohrozil jeho zdraví, svobodu, lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jeho jmění,
- které je umístěno opakovaně v zařízení zajišťující nepřetržitou péči, nebo umístění dítěte v tomto zařízení trvá déle než 6 měsíců,
- které je ohroženo násilím,
- které je žadatelem o mezinárodní ochranu, azyl, nebo je osobou požívající doplňkovou ochranu, a je na území České republiky bez doprovodu svých rodičů či jiných osob odpovídajících za jeho výchovu, a pokud tyto skutečnosti trvají delší dobu a v takové intenzitě, že mohou ohrozit zdravý vývoj dítěte.¹⁵

Práce pracovníků orgánů sociálně-právní ochrany dětí:

Pracovníci OSPOD mají při zajištění ochrany dětí nepostradatelnou roli. Aby mohli pracovníci správně zajistit ochranu dítěte a jeho rodiny, je nutné přijít s nimi do styku. Pro zajištění ochrany ohroženého dítěte a jeho rodiny, mají pracovníci právo navštěvovat dítě a rodinu, v místě jejich bydliště, ve školském zařízení, v zaměstnání nebo v jiném prostředí. Činí tak z důvodu pro lepší zmapování situace dítěte a jeho rodiny. Na výše uvedených místech je zjišťováno, jak rodiče či jiné odpovědné osoby za výchovu dítěte o dítě pečují, v jakém prostředí dítě žije a v neposlední řadě, jakým způsobem se dítě chová. Mezi další práva pracovníků OSPOD patří pořizování obrazových a zvukových záznamů z prostředí dítěte a rodiny, pokud je to pro zajištění ochrany účelné. Činnosti pracovníci vykonávají na základě oprávnění, které vydává OSPOD. V takovém opatření nalezneme jméno a příjmení pracovníka, titul, kterým disponuje, a v jakém rozsahu může pracovník činnosti vykonávat.

2.3 Subjekty poskytující sociálně-právní ochranu dětí

Orgány sociálně-právní ochrany dětí na našem území jsou podle vymezení zákona č.359/1999 v §4:

¹⁵ § 6 zákona č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

- a) Krajské úřady
- b) Obecní úřady s rozšířenou působností
- c) Obecní úřady
- d) Ministerstvo práce a sociálních věcí
- e) Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí a mládeže¹⁶

Povolení k sociálně-právní ochrany může mít i jiná fyzická nebo právnická osoba, například jako nezisková organizace Sdružení Linka bezpečí.

V zákoně o SPOD nalezneme i opatření, které orgány ukládají k zabezpečení ochrany dětí. Opatření směřující k ochraně dětí by měli být uplatňovány postupně a tak, aby byly v zájmu dítěte. V §10 ZSPOD, je upravena preventivní a poradenská činnost, do kterých patří i výchovná opatření, ta ukládá různé povinnosti orgánům při ochraně dětí.

Obecní úřad je povinen vyhledávat děti, na které sociálně-právní ochrana spadá, tj. vyhledávat děti, které jsou nějakým způsobem ohroženy. Dále se snaží o nápravu výchovy dítěte v rodině v případě, kdy rodiče neplní rodičovskou odpovědnost, má za úkol na ně působit, tak aby došlo k potřebné nápravě. Kontroluje, zda dítě není vystaveno prostředí, které je pro něj nevhodné. Poskytuje poradenskou činnost na základě žádosti rodičů, kteří chtějí uplatnit nárok na dítě podle zvláštních předpisů. A podává obecnímu úřadu s rozšířenou působností pohnutky k výkonu sociálně-právní ochrany dětí, pokud došlo k podezření, že se jedná o dítě, na které se ochrana zaměřuje.

Obecní úřad s rozšířenou působností je povinen sledovat škodlivé vlivy působící na děti, snažit se zjistit příčinu vzniku těchto vlivů a ukládat taková opatření, aby se působením škodlivých vlivů omezilo.¹⁷ Úřad pravidelně vyhodnocuje situaci dítěte a jeho rodiny, a to zejména z hlediska, zda se jedná o dítě, které je ohroženo, a s tím poskytuje pomoc rodičům či jiným odpovědným osobám za výchovu dítěte. Pomáhá rodičům při výchovných

¹⁶ NOVOTNÁ V. FEJT V. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: UJAK 2009, s. 50. ISBN 9788086723778.

¹⁷ § 10 zákona č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

problémech, nebo jiných problémech související s péčí o dítě, pomáhá mimo jiné i při vzdělávání dětí a při péči o zdravotně postižené děti. Na základě toho, pořádá přednášky a kurzy zaměřené na pomoc rodičům při péči a výchově dítěte. Úřad má povinnost poskytnout rodičům pomoc i v případě, kdy bylo dítě umístěno do zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, pomoc působí především k urovnání porušených rodinných poměrů, k vyřešení životní a sociální situace rodiny, která by mohla přispět k návratu dítěte zpátky do rodiny. Zprostředkovává poradenskou činnost pro osoby vhodnými stát se osvojiteli, pro pěstouny v otázkách o správné výchově osvojeného nebo svěřeného dítěte do péče. V případě, kdy rodiče nevyužili poradenskou pomoc, i přesto, že je to pro jejich dítě, pro výchovu dítěte nebo pro správné fungování rodiny nezbytně nutné, má úřad pravomoc nařídit rodičům povinnost poradenskou pomoc využít. Obecní úřad s rozšířenou působností spolupracuje s dalšími subjekty, kterými jsou školská zařízení, zdravotní zařízení, pověřené osoby, jiné státní orgány, popřípadě jiná zařízení určená pro děti. Spolupráce spočívá zejména ve vyhledávání ohrožených dětí a zajištění jejich ochrany. Uvedená zařízení jsou povinna nahlásit úřadu skutečnost, která nasvědčuje tomu, že se dítě nachází v ohrožení a bez náležité ochrany.¹⁸

Krajský úřad je orgán, který poskytuje také preventivní a poradenskou činnost, a to podobně jako předchozí uvedený úřad. Poskytuje přípravu osobám vhodným stát se osvojiteli či pěstouny pro přijetí dítěte do péče, a to včetně speciální přípravy pěstouna k přijetí dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu. Přičemž taková příprava je v minimálním rozsahu 48 hodin, a u žadatelů o výkon pěstounské péče na přechodnou dobu činí minimální rozsah přípravy 72 hodin. Úřad osobám vhodným stát se osvojiteli nebo pěstouny poskytuje i poradenskou pomoc. Přípravu dětí, které žijí v rodině osob vhodnými stát se osvojiteli nebo pěstouny, zabezpečuje úřad dle věku dítěte a jeho rozumové vyspělosti. Krajský úřad má právo poskytovat poradenskou činnost také v otázkách souvisejících s poručenstvím.¹⁹

Zařízení sociálně-právní ochrany dětí dle zákona č.359/1999 Sb., § 39 jsou:

¹⁸ Srov. § 10 a § 12 zákona č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

¹⁹ § 10 zákona č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

- a) zařízení odborného poradenství pro péči o děti,
- b) zařízení sociálně výchovné činnosti,
- c) zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc,
- d) výchovně rekreační tábory pro děti.

Zařízení odborného poradenství pro péči o děti se zaměřuje na vztahy mezi rodiči a dětmi, a poskytuje poradenství rodičům při péči o děti zdravotně handicapované. Poradenství je poskytováno v otázkách výchovy a výživy dětí, nebo různých rodinných problémech. Mimo jiné toto zařízení poskytuje rady fyzickým osobám, jež jsou vhodné stát se osvojiteli nebo pěstouny.²⁰

Zařízení sociálně výchovné činnosti je určeno dětem, které vyžadují zvýšenou pozornost a pomoc, konkrétně jsou uvedeny v § 6 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí. Dětem jsou poskytovány programy, které jsou zaměřeny na rozvíjení sociálních dovedností, výchovných činností a využití volného času.²¹

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc poskytují „ochranu a pomoc dítěti, které se ocitlo bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy anebo ocitlo-li se dítě bez péče přiměřené jeho věku (§ 15), jde-li o dítě tělesně nebo duševně týrané nebo zneužívané anebo o dítě, které se ocitlo v prostředí nebo situaci, kdy jsou závažným způsobem ohrožena jeho základní práva.“²² Ochrana a pomoc dítěti tkví především v uspokojení jeho základních životních potřeb (včetně ubytování), zabezpečení zdravotní služby či jiné potřebné péče. Dítě je umístěno do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc na základě rozhodnutí soudu, žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností, žádosti zákonného zástupce dítěte nebo je možné, aby o to dítě požádalo samo. Přičemž taková ochrana a pomoc je dětem k dispozici nepřetržitě.²³

²⁰ § 40 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

²¹ § 41 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

²² § 42 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

²³ Tamtéž

Výchovné rekreační tábory pro děti jsou převážně uskutečňovány v období školních prázdnin, a jsou určeny pro děti uvedené v § 6 ZSPOD. Po dobu pobytu se dítě učí správnému chování a osvojuje si společenské či hygienické návyky.²⁴

2.4 Výchovná opatření

Obecní úřad s rozšířenou působností má pravomoc ukládat výchovná opatření, a ukládat dítěti, rodičům nebo jiným odpovědným osobám za výchovu dítěte povinnost vyhledat odbornou poradenskou pomoc, povinnost setkat se se zapsaným mediátorem nebo zúčastnit se terapie. Má pravomoc napomenout dítě, rodiče nebo jiné odpovědné osoby za výchovu, pokud je narušena řádná péče o dítě, uložit nad dítětem dohled a provádět tak za součinnosti různých subjektů (OSPOD, škola a jiné), uložit opatření, která omezí působení škodlivých vlivů na výchovu dítěte, a spočívá především v zákazu určitých činností či zákazu navštěvovat určitá místa. Soud sleduje, zda jsou výchovná opatření řádně plněna, a zda dochází k potřebné nápravě, pokud tomu tak není, soud může na základě předběžného opatření odejmout dítě na dočasnou dobu, nejdéle však na 3 měsíce (soud může dobu pobytu prodloužit, avšak nesmí přesáhnout 6 měsíců), z rodinné péče či péče jiné odpovědné osoby za výchovu dítěte. A nařídit dítěti pobyt ve středisku výchovné péče, v zařízení určené pro děti vyžadující okamžitou pomoc, nebo v zařízení poskytovatele zdravotních služeb nebo v domově pro osoby se zdravotním postižením. Následně vstupuje do role soud, který vydá rozhodnutí, a přitom přihlíží na zájem dítěte a doporučení obecního úřadu s rozšířenou působností. Jestliže bylo dítě umístěno na přechodný pobyt v jednom ze zmíněných zařízení, musí to být neprodleně nahlášeno krajskému úřadu.²⁵

2.5 Komise pro sociálně-právní ochranu dětí

Komise pro sociálně-právní ochranu dětí (dále jen Komise), je zřizována starostou obce s rozšířenou působností. Zřízení Komise je právně zakotveno § 35 o zákoně sociálně-právní ochrany a též § 106 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích. Komise je specifickým orgánem obce s rozšířenou působností, a kompetence činností nejsou natolik rozšířena jako u orgánů

²⁴ § 43 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí

²⁵ § 11 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

sociálně-právní ochrany dětí, a vykonává činnosti jen na základě přenesené působnosti.²⁶ Komisi tvoří předseda, kterého volí starosta obce, dále zástupce předsedy a ostatní členové komise – členy z obecních zastupitelstev a fyzických osob s odbornou způsobilostí, do nichž patří pedagogové, sociální pracovníci, psychologové a tak dále. Tajemníkem Komise je vždy zaměstnanec obecního úřadu s rozšířenou působností. Mezi činnosti, které komise vykonává, patří koordinace výkonu sociálně-právní ochrany dětí na území správního obvodu obce s rozšířenou působností, navrhopvat nebo posuzovat preventivní programy na ochranu dětí, jež jsou ohroženy týráním, zneužíváním, zanedbáváním či jinými patologickými jevy. Jednak posuzuje případy vykonávání sociálně-právní ochrany dětí a vydává k nim stanoviska, připravuje programy péče o problémové děti, v míře své působnosti organizuje případové konference.²⁷

²⁶ NOVOTNÁ V. FEJT V. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: UJAK 2009, s.153. ISBN 9788086723778.

²⁷ § 38 zákona č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochranu dětí.

3 Novela zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Novela zákona přinesla řadu změn, které se nejvíce dotknuly sociálních pracovníků obecních úřadů s rozšířenou působností a krajských úřadů, ale také rodin a dětí, které jsou v jejich evidenci. Novela zákona je natolik rozsáhlá, že ve své práci zmíním jen několik vybraných změn.

Sociální pracovníci vyhodnocují situaci dítěte a jeho rodiny metodami a postupy na základě daného rozsahu. Hodnocení situace dítěte je ovlivněno mnoha faktory, do kterých patří zdravotní stav dítěte, jeho emoční a celkový vývoj chování, rodinné a jiné sociální vztahy, které si dítě vytváří, dále jeho schopnost být samostatný nebo například finanční situace rodiny a jiné. Na základě tohoto vyhodnocení sestaví sociální pracovník individuální plán pro dítě a jeho rodinu.²⁸

3.1 Individuální plán

Individuální plán (dále i IPOD) je zejména zaměřen na ochranu dítěte a je vytvořen tak, aby zajistil ochranu potřeb dítěte a zajistil celkovou pomoc rodině ohroženého dítěte. Rovněž musí zohlednit vliv širší rodiny.²⁹ Příhlíží se na přijetí takových opatření, aby dítě mohlo setrvat v péči rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu.³⁰ Vymezí příčiny ohrožení dítěte, a s tím stanoví opatření k zabezpečení ochrany dítěte, k poskytnutí pomoci rodině a k napravení její funkce. Stanoví také časový harmonogram pro provádění potřebných opatření, a to v součinnosti s rodiči dítěte nebo s jinou odpovědnou osobou, dítětem a odborníky.³¹ Je třeba uvést, že IPOD je proces, nikoli jen jednorázový úkon. Přičemž individuální plán je vypracováván nejpozději do jednoho měsíce, kdy bylo dítě zařazeno do evidence obecního úřadu s rozšířenou působností. Což ovšem neznamená, že je IPOD do jednoho měsíce zcela dokončen, vypracování IPOD ovlivňuje spousta faktorů,

²⁸ *Implementace změn a jejich dopady v souvislosti s novelou zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.* [online]. Dostupné z: file:///C:/Users/domik/Downloads/Dopady_novely_ZSPOD.pdf

²⁹ PĚMOVÁ T., PTÁČEK R. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi.* Praha: Grada 2012, s.104. ISBN 978-80-247-4317-2.

³⁰ § 10 odst. 5. zákona č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochrana dětí.

³¹ § 10 odst. 3 písm. d) zákona č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochrana dětí.

důležité je, aby se určitý problém začal řešit a IPOD tvořit. IPOD se pravidelně aktualizuje, především v případech, kdy jsou uložena výchovná opatření, nařízena ústavní výchova, ochranná výchova nebo je-li dítě umístěno do zařízení poskytující okamžitou pomoc, do pěstounské péče nebo náhradní výchovy.³²Ke každému jednotlivému případu je přidělena osoba, která vypracovává IPOD a spolupracuje s dítětem i rodiči či jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte. Takovou osobou se rozumí sociální pracovník OSPOD. Na zpracování individuální plánu se může podílet jak samotné dítě, tak i jeho rodiče, ovšem klíčová osoba ke zpracování a vedení plánu stále zůstává sociální pracovník. Pracovník spolupracuje i s dalšími subjekty, které také pracují s dítětem a jeho rodinou.³³

3.2 Případová konference

Novelou vzniká nová metoda sociálních pracovníků, a tím je případová konference (dále i konference), jejímž cílem je řešit určité situace ohrožených dětí a rodin nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte, ve spolupráci s dalšími subjekty (pracovníky školských zařízení, orgány činné v sociální oblasti atd.).³⁴Jinými slovy lze případovou konferenci definovat jako schůzku s rodiči, dítětem a odborníky za účelem odstranění či alespoň eliminaci rizik vytvářející stav ohrožení dítěte a jeho rodiny.³⁵Případová konference může být jednorázová nebo opakovaná. Konference je za a) setkání odborníků, za nebo bez účasti dítěte a jeho rodiny nebo jiných osob odpovědných za jeho výchovu, nebo za b) setkání pracovníků OSPOD výlučně jen s dítětem a jeho rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za jeho výchovu. Z každého konání konference se pořizuje protokol nebo zápis. Cílem konference je vyhodnocení situace dítěte či jeho rodiny, a nalézt efektivní řešení situace.³⁶

³² § 10 odst. 5 písm. c) zákona č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochrana dětí.

³³ Individuální plán ochrany dítěte [online]. [cit. 2020-01-26]. Dostupné z: <http://www.cijedite.cz/?nav=temata/individualni-plan-ochrany-dite.html&comment=88>

³⁴ § 10 odst. 5 písm. e) zákona č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochrana dětí.

³⁵ *Případová konference* [online]. [cit. 2020-01-26]. Dostupné z: <http://www.cijedite.cz/?nav=temata/individualni-plan-ochrany-dite.html&comment=88>

³⁶ KEPKOVÁ, M. *Metodické doporučení MPSV č.2/2010 pro postup orgánů sociálně-právní ochrany dětí při případové konferenci* [online]. [cit. 2020-01-26]. Dostupné z: <http://www.cijedite.cz/?nav=temata/individualni-plan-ochrany-dite.html&comment=88>

3.3 Standardy kvality sociálně-právní ochrany

Novela zákona nově zavedla standardy kvality, které jsou určeny pro orgány sociálně-právní ochrany, pro pověřené osoby a zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Pomocí standardů je stanovena úroveň kvality sociálně-právní ochrany. Přesný obsah standardů upravuje vyhláška č.473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Standardy jsou uvedeny v jednotlivých přílohách, a každý standard má své kritérium. V příloze č. 1 jsou uvedeny standardy kvality pro výkon orgánů sociálně-právní ochrany dětí, mezi které patří např. místní a časová dostupnost, prostředí a podmínky, informovanost o výkonu sociálně-právní ochrany dětí. Dále jsou určeny standardy kvality pro pověřené osoby pro výkon sociálně-právní ochrany dětí, kterými jsou cíle a způsoby činností, ochrana práv a chráněných zájmů, prostředí a podmínky a jiné. Poslední příloha obsahuje standardy kvality pro zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.³⁷

3.4 Další změny po novelizaci zákona

Ministerstvo práce a sociálních věcí (dále i MPSV) již nadále nezprostředkovává náhradní rodinnou péči, ale jsou k tomu zmocněny krajské úřady, s kterými MPSV spolupracuje. Novelou zákona se mimo jiné ruší činnost poradních sborů, které se podílely na vyhledávání vhodné náhradní rodinné péče pro ohrožené děti. Novela zákona v neposlední řadě, zasahuje i do oblasti pověřených osob, které jsou způsobilé poskytovat sociálně-právní ochranu dětí, změna určuje, že tyto osoby musí mít pro práci s dětmi potřebné odborné vzdělání a náležitou praxi.³⁸ Další významnou změnou bylo zavedení pojmu kurátela pro děti a mládež, a s tím vymezení činností kurátora pro děti a mládež. Činnosti směřují na děti, jež vedou nemravný či zahálčivý život.³⁹

³⁷ KAPITÁN, Z. *Standardy kvality sociálně-právní ochrany při poskytování sociálně-právní ochrany orgány sociálně-právní ochrany* [online]. 2016, 2016 [cit. 2020-01-26]. Dostupné z:

<http://www.cijedite.cz/?nav=temata/individualni-plan-ochrany-dite.html&comment=88>

³⁸ *Legislativní změny v oblasti sociálně-právní ochrany dětí* [online]. [cit. 2020-01-26]. Dostupné z: <https://odbor-socialni.kraj-lbc.cz/getFile/case:show/id:177890>

³⁹ *Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí* [online]. prosinec 2012 [cit. 2020-02-16]. Dostupné z: <http://www.unie-otcu.cz/novela.pdf>

4 Sociálně-právní ochrana dětí ve vztahu k cizině

Ochranu dětí v mezinárodním kontextu zajišťuje Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí v Brně (dále jen Úřad), jako jeden z orgánů sociálně-právní ochrany. Svou činnost vykonává na základě, již zmíněného zákona č.359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí, ale i na základě mezinárodních smluv, jimiž je Česká republika vázána.⁴⁰ Tento úřad je příjímacím a odesílajícím orgánem, ale též orgánem ústředním pro realizaci ratifikovaných mezinárodních smluv⁴¹. Úřad zajišťuje ochranu dětí v rámci ciziny, pokud se jedná o děti uvedené v zákoně:

„a) děti, které mají na území ČR trvalý pobyt nebo ho mají povolen,

b) děti, které jsou občany ČR a nemají na jejím území trvalý pobyt,

c) děti, které nejsou občany ČR a nemají na jejím území trvalý pobyt nebo nejsou hlášeny k pobytu na území ČR po dobu nejméně 90 dnů podle zvláštního právního předpisu upravujícího pobyt cizinců na území ČR ani se na jejím území nezdržují, jestliže se jejich rodiče nebo jiné fyzické osoby mající vůči těmto dětem vyživovací povinnost zdržují v ČR.”⁴²

Ve zvláštních případech Úřad zajišťuje též ochranu práv a zájmů dítěte, které výše zmíněné podmínky nesplňují, jednoduše řečeno dětem bez trvalého pobytu na území ČR a s cizím původem.⁴³

Úřad provádí další významné činnosti, mezi které patří především spolupráce s dalšími státními orgány nebo jinými orgány fungující na obdobném principu jako Úřad, a jsou pověřeny státem k výkonu sociálně-právní ochrany, dále výkon postavení opatrovníka dítěte, vykonává pomocnou funkci při pátrání po rodičích dítěte, v případě kdy alespoň jeden

⁴⁰ NOVOTNÁ V. FEJT V. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: UJAK 2009, s.147. ISBN 9788086723778.

⁴¹ § 35 odst. 2 písm. a) zákona č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

⁴² § 35 zákona č.359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí.

⁴³ § 37 odst. 1 zákona č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

z nich žije v cizině, pomáhá stanovit výživné a zároveň zprostředkovává podání návrhu pro zajištění vyživovací povinnosti, a ukládá souhlas k osvojení dítěte v cizině.⁴⁴

Úřad má také klíčovou roli v zajišťování návratu dětí nacházejících se v cizině bez doprovodu rodičů. „*Zákon o SPO v § 36 ukládá zastupitelskému úřadu ČR na území cizího státu oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností příslušnému podle místa trvalého pobytu dítěte skutečnost, že se na území cizího státu nachází dítě bez doprovodu rodičů či osob odpovědných za jeho výchovu.*”⁴⁵ Pokud však zastupitelskému úřadu není znám trvalý pobyt dítěte v ČR, oznámí to MPSV, jež určí, který obecní úřad obce s rozšířenou působností dítě převezme. Mimo jiné má zastupitelský úřad povinnost zabezpečit návrat dítěte na území ČR. Obecní úřad obce s rozšířenou působností má na základě zákona povinnost, opatřit převzetí dítěte na místě, které předem určí, odpovědnými osobami za výchovu dítěte či ústavním zařízením, jde-li o dítě, které je na útěku a byla mu nařízena ústavní nebo ochranná výchova.⁴⁶

4.1 Mezinárodní dokumenty

Ústava ČR v článku č. 10 uvádí, že mezinárodními smlouvami, jež jsou vyhlášené a ratifikované je Česká Republika vázána, a mají přednost před vnitrostátními zákony. Za stěžejní mezinárodně-právní dokument lze považovat Úmluvu o právech dítěte (dále i Úmluva), jež byla přijatá Valným shromážděním OSN v roce 1989, poté ji Česká republika ratifikovala a uveřejnila ve Sbírce zákonů v roce 1991. Tomuto dokumentu předcházela jiná mezinárodně-právní úprava, konkrétně mezinárodní smlouvy, jimiž jsou Ženevská deklarace práv dítěte přijatá v roce 1924 a Deklarace práv dítěte (někdy užívaná pod názvem Charta práv dítěte), jakožto první ucelený dokument v této oblasti, z roku 1959.⁴⁷ Rada Evropy má též iniciativu v zabezpečení ochrany dětí, názorným příkladem je přijetí Evropské úmluvy o

⁴⁴ Srov. § 37 odst. (2) písm. b).e).f. i) zákona č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

⁴⁵ § 36 odst. 1 zákona č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

⁴⁶ NOVOTNÁ V. FEJT V. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: UJAK 2009, s.148-149. ISBN 9788086723778.

⁴⁷ NOVOTNÁ V. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Institut pro místní správu 2001, s.11

osvojení dětí, přijaté v roce 1967.⁴⁸ Za zmínku dále stojí Evropská úmluva o výkonu práv dětí, která podporuje výkon práv dětmi, zejména v rodinných záležitostech, jež se jich týkají.⁴⁹ Dalšími mezinárodními dokumenty jsou například: Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, Úmluva o ochraně základních lidských práv a svobod, Úmluva o pravomoci orgánů, použitelném právu, uznávání, výkonu a spolupráci ve věcech rodičovské zodpovědnosti a opatření k ochraně dětí, a jiné.⁵⁰

4.2 Úmluva o právech dítěte a její obsah

Úmluva upravuje občanská, politická, hospodářská, sociální a kulturní práva. Státy vázané Úmluvou mají povinnost chránit dítě, a to bez rozdílu, a především chránit jeho zájem a blaho. Smluvní strany této Úmluvy berou zřetel i na zásady vydané v Chartě Spojených národů – mezi zásady patří ochrana rovných práv, svobody, spravedlnosti, míru na světě a jiné. Úmluva uvádí a dává důraz na to, že „rodina jako základní jednotka společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou roli ve společnosti a dítě musí vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění a také, že dítě pro svou tělesnou a duševní nezralost potřebuje zvláštní záruky péči a odpovídající právní ochranu před narozením i po něm.“⁵¹ Dítě má být chráněno před všemi negativními vlivy a stát k takové ochraně učiní všechna možná opatření, tak aby dítě bylo chráněno před všemi formami diskriminace nebo trestání. Přičemž se státy této Úmluvy dále zavazují, chránit a zabezpečit rovná práva dětí, bez ohledu na rasu, barvu pleti, pohlaví, jazyk, náboženství, národnostního nebo jiného sociálního původu. Úmluva garantuje dětem další důležitá práva, a těmi jsou právo na život, na zachování života a rozvoj. Dítě musí být po narození registrováno, a s tím souvisí i právo na jméno, právo na státní příslušnost a zdali je to možné,

⁴⁸ *Sdělení ze dne 24.4.1967 o přijetí Evropské úmluvy o osvojení dětí* [online]. [cit. 2020-01-26]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=49439&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

⁴⁹ *Evropská úmluva o výkonu práv dětí* [online]. [cit. 2020-01-26]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/odborna-knihovna/evropska-umluva-o-vykonu-prav-deti-6765.html>

⁵⁰ *Odkazy: Právní předpisy mezinárodního práva a práva EU*: [online]. [cit. 2020-01-26]. Dostupné z: <https://www.umpod.cz/odkazy/>

⁵¹ NOVOTNÁ V. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Institut pro místní správu 2001, s. 11-12.

právo znát své rodiče a právo na jejich řádnou péči. V souladu se zákonem má dítě právo na zachování své totožnosti, i státní příslušnosti, jména a rodinných svazků. Separace dětí od jejich rodičů je možná jen na základě zákona a soudního rozhodnutí. Zásadní je i článek 12, který dítěti přiznává právní subjektivitu, tj. právo vyjádřit své názory ke všem záležitostem, které se ho týkají. Úmluva zakotvuje i práva rodičů, zákonných zástupců či jiných právně odpovědných osob.⁵²

⁵² NOVOTNÁ V. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Institut pro místní správu 2001, s.12-13.

5 Syndrom CAN

Syndrom CAN (dále i Syndrom), je syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Syndrom lze definovat jako nepříznivé chování rodičů či jiných osob vůči dítěti, které mu ubližuje. Takové chování je ve většině případech úmyslné, ale může být i nevědomé. Ublíživání páchaném na dítěti odedávna ovlivňuje spousta faktorů, jako je sociální situace rodiny, nezaměstnanost rodičů atd. Nepříznivé chování páchaném na dětech můžeme rozdělit do dvou skupin, do aktivní formy a pasivní formy. Aktivní forma chování spočívá ve fyzickém ubližování dítěte, kdy je dítě ohroženo násilím v jakékoliv podobě (popálení, bití, nadměrné trestání). Takové chování směřující proti dítěti spočívá především v nezvládnuté agrese rodičů či jiných osob. Přitom platí pravidlo, že čím mladší je dítě, tím je více bezmocné a náchylné. Pasivní forma je naopak chování, dalo by se říct i nedostatek potřebné aktivity, kdy je dítěti ubližováno v tělesné rovině, a spočívá v neuspokojování jeho základních potřeb. Dalším nepříznivým chováním může být citové týrání, v aktivní formě je dítě opakovaně ponižováno, zesměšňováno, je mu nadáváno atd. V případě pasivní formy jsou zanedbávány citové potřeby, nedochází k dostatečné stimulaci, jinými slovy se jedná o nedostatek projevené lásky či porozumění apod. Takové chování ovlivní psychickou stabilitu dítěte a zanechá v něm nesmazatelné stopy. Všechny formy syndromu CAN mají jednu společnou věc, a to je ubližování dítěte, v nejhorším případě pak i jeho fyzické zahubení.⁵³

Dunovský (1995, s.8) uvádí: „*Jde o syndrom se značně různorodými jevy, jak co do příčin, mechanismů, tak co do charakteru, závažnosti i dopadu na život dítěte a jeho nejbližšího i vzdálenějšího prostředí. Současně však zdaleka nejde jenom o jednostranný akt ze strany jejich původce či pachatele (abusora), ale o zvláštní interakci všech zúčastněných osob, složek a podmínek, v nichž tento proces probíhá. Je přitom více či méně určen společensko-kulturním vzorcem vztahů dospělých a dětí, postavením rodičovství a jeho významu ve společnosti. Dále jeho právní úpravou, vyúsťující v hodnotu dítěte v ní, a samozřejmě osobností rodičů. Vedle těchto a celé řady biopsychosociálních faktorů daného*

⁵³ DUNOVSKÝ J., DYTRYCH Z., MATĚJČEK Z. a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada Publishing 1995, s.8. ISBN: 80-7169-192-5.

*prostředí není bez významu ani osobnost dítěte samého a jeho zvláštnosti či odchylky, které se podílejí na závažnosti poškozujících nebo ničících aktivit (či škodících neaktivit) dospělých, jeho schopnosti jim čelit či naopak jim nadměrně podléhat.*⁵⁴

	Tělesné týrání, zneužívání a zanedbávání	Duševní a citové týrání, zneužívání a zanedbávání	Sexuální zneužívání
aktivní	tržné, zhmožděné rány a poranění, bití, zlomeniny, krvácení, dušení, otrávení, smrt	nadávky, ponižování, strašení, stres, šikana, agrese	sexuální hry, pohlavní zneužití, ohmatávání, manipulace v oblasti erotogenních zón, znásilnění, incest
pasivní	neprospívání, vyhladovění, nedostatky v bydlení, ošacení, ve zdravotní a výchovné péči	nedostatek podnětů, zanedbanost duševní i citová	exhibice, video, foto, audiopornografie, zahrnutí dětí do sexuálních aktivit dospělých
Zvláštní formy			
Münchhausenův syndrom v zastoupení systémové týrání a zneužívání organizované týrání a zneužívání rituální týrání a zneužívání			

Obrázek 1

Zdroj: Dunovský a kol. (1995, str. 19)

Je třeba uvést i zvláštní formy syndromu CAN. Tím je například tzv. systémové týrání dětí nebo sekundární viktimizace. Tyto formy spočívají v nepatřičně zvoleném způsobu vyšetřování syndromu CAN, a to přímo orgány sociálně-právní ochrany dětí nebo samotnými odborníky. Dítě je ohroženo nepřiměřenými a opakovanými zásahy při řešení syndromu CAN, a místo aby našlo pomoc, stává se opět obětí.⁵⁵ Další formou je Münchhausenův syndrom v zastoupení (by proxy), kdy rodiče dítěte vytváří falešnou představu o zdravotních potížích dítěte, a s tím souvisí časté návštěvy zdravotnických zařízení.⁵⁶

⁵⁴ DUNOVSKÝ J., DYTRYCH Z., MATĚJČEK Z. a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada Publishing 1995, s.8. ISBN: 80-7169-192-5.

⁵⁵ Tamtéž s.9.

⁵⁶ Tamtéž s.71.

5.1 Historický vývoj pojmu syndrom CAN

V tehdejší době společnost nebrala tolik zřetel na důležitost vývoje v dětství, a s dítětem bylo zacházeno podle vůle dospělých, kteří uplatňovali prostřednictvím agrese svou nadřazenost nad dítětem.⁵⁷ Avšak ve 20. století se přístup k ubližování pachaném na dětech změnil. Za zlom při vzniku pojmu syndromu CAN se dá považovat práce Henryho Kempého a kolegů v roce 1962, ten jako první definoval „syndrom bitého dítěte“. Kemp byl povoláním rentgenolog a při své práci se mnohokrát setkal s dětmi, které měli zranění, jež neodpovídali výpovědi rodičů, jak k danému zranění došlo. Bylo zřejmé, že zranění měli násilný původ. Na podkladě těchto zjištění, vytvořil teoretické pojetí syndromu CAN, který byl založen na principu příčiny a následku (chování rodiče a zranění dítěte). Postupem času na jeho práci navazovali další odborníci, kteří přinášeli nové poznatky.⁵⁸ Zkoumáním fyzického týrání dochází odborníci k závěru, že děti, jimž je takto ubližováno strádají i po stránce psychické, a je odkryta další forma týrání, a tím je psychické týrání, které může být uplatňováno v aktivní nebo pasivní formě. Na podkladě těchto poznatků se začínala formulovat další část syndromu CAN – tj. zanedbávání dítěte z anglického Child Neglect. Přijetím sexuálního zneužívání do oblasti CAN, se na konci šedesátých a začátkem sedmdesátých let zformulovala další, a to poslední část syndromu CAN – tj. zneužívání dítěte z anglického Child Abuse.⁵⁹ Za důležitý mezník lze dále považovat přijetí zákona o ohlašovací povinnosti všemi státy USA, při zjištění špatného zacházení s dítětem. Stěžejní v ochraně dítěte je však přijetí zákona Child Abuse Prevention and Treatment v roce 1974 v USA, kde byl pojem týrání a zanedbávání dítěte v legislativě uveden prvně. Pojem je v zákonu definován jako fyzické a psychické týrání, sexuální zneužívání, zanedbávání či jiné poškozující chování.⁶⁰

⁵⁷ Tamtéž s.8.

⁵⁸ PEMOVÁ T. PTÁČEK R. *Zanedbávání dětí*. Praha: Grada 2016, s.22-23. ISBN 978-80-247-4317-2.

⁵⁹ DUNOVSKÝ J., DYTRYCH Z., MATĚJČEK Z. a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada Publishing 1995, s.8-9.

⁶⁰ PEMOVÁ T. PTÁČEK R. *Zanedbávání dětí*. Praha: Grada 2016, s.23. ISBN 978-80-247-4317-2.

6 Náhradní rodinná péče

Dítěti, které z různých důvodů nemůže vyrůstat ve své vlastní rodině, a být vychovávalo svými rodiči nebo jinými vhodnými osobami (širší rodinou nebo osobou, které dítě zná), je nutno zajistit náhradní rodinnou péči (dále i NRP), která spadá do sociálně-právní ochrany dětí. Přičemž nejvhodnější je náhradní rodinná výchova, jelikož má pozitivní vliv na vývoj dítěte a dává dítěti možnost vyrůstat v přirozeném rodinném prostředí. Taková výchova má přednost před výchovou ústavní, do které patří dětské domovy, kojenecké ústavy, diagnostické ústavy, výchovné ústavy atd. Náhradní rodinná péče je zakotvena v NOZ č. 89/2012 Sb., a již zmiňovaném zákonu o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb.

Náhradní rodinná péče se dělí na:

- a) osvojení
- b) pěstounství
- c) opatrovnictví
- d) poručenství⁶¹

6.1 Osvojení

Osvojení neboli dříve používaný pojem adopce (znám především laickou veřejností), je jednou z forem náhradní rodinné péče. Osvojení je chápáno jako přijetí cizí, respektive opuštěné osoby za vlastní.⁶² V ČR je to nejvyšší možná a nejčastěji využívaná forma NRP. Mezi osvojitelem a osvojencem by měl panovat vztah, jako mezi rodičem a dítětem, a osvojení nesmí být v rozporu se zájmem dítěte. Klíčové je, že osvojitelé neboli osoby, které se rozhodly ujmout se dítěte ve formě osvojení, získávají po osvojení stejná práva a povinnosti, kterými disponují biologičtí rodiče. Avšak při realizaci této formy NRP,

⁶¹ *Základní pojmy* [online]. [cit. 2020-01-26]. Dostupné z: <https://www.adopce.com/informace/zakladni-pojmy/>

⁶² § 794 Nový občanský zákoník č.89/2012 Sb.: *Osvojení, osvojitel a osvojované dítě.*

biologickým rodičům tyto práva a povinnosti zanikají, a přecházejí v plné míře na osvojitele.⁶³ Dítě po osvojení získává příjmení osvojitele, mezi dítětem a osvojitelem vzniká příbuzenský vztah, stejně tak jako mezi dítětem a příbuznými osvojitelů⁶⁴. O osvojení rozhodne soud, na základě tohoto rozhodnutí se následně osvojitelé zapisují do matriky jako rodiče dítěte.

6.1.1 Osvojitel a osvojenec

Osvojitelem se může stát každá fyzická osoba, která dosáhla zletilosti a je svéprávná, dalším předpokladem je zaručení svými osobnostními rysy a způsobem života, že bude pro osvojené dítě dobrým rodičem. Zdravotní stav osvojitelů nesmí ve značné míře bránit v řádné péči o osvojené dítě.⁶⁵ Osvojiteli mohou být manželé nebo jeden z manželů, ve výjimečných případech může být osvojitelem též jiná osoba, jakožto i osoba dlouhodobě bez partnera.⁶⁶ Zásadou pro osvojení je přiměřený věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojenecem, a to nejméně šestnáct let, výjimečně může být věkový rozdíl i menší.⁶⁷ V našem státě lze osvojit dítě nezletilé, zletilé i dítě v mezinárodním měřítku, a dítě musí být tzv. právně volné – to znamená dítě, u kterého rodiče či zákonní zástupci dali souhlas s osvojením, tedy de facto se dítěte vědomě zříkají. Druhým způsobem, jak se dítě stane právně volným je v případě, kdy biologičtí rodiče dlouhodobě nejeví zájem o své dítě, které není v jejich péči. Znamená to, že rodiče se nikterak nezajímají např. o tělesný a psychický vývoj dítěte, o jeho prospívání a nenavštěvují ho.⁶⁸ Má se za to, že nezájem ze strany rodičů je patrný, trvá-li alespoň 3 měsíce od posledního projeveného zájmu. Projeveným nezájmem však rodiče musí hrubě porušovat rodičovské povinnosti, pokud tomu tak není, do role vstupuje OSPOD, jehož úkolem je

⁶³ GABRIEL Z., NOVÁK T. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada Publishing 2008, s.42. ISBN 978-80-247-1788-3.

⁶⁴ Srov. § 833 a §835 *Nový občanský zákoník č.89/2012 Sb.: Osvojení, osvojitel a osvojované dítě*.

⁶⁵ Srov. § 797 a §799 *Nový občanský zákoník č.89/2012 Sb.: Osvojení, osvojitel a osvojované dítě*.

⁶⁶ §800 *Nový občanský zákoník č.89/2012 Sb.: Osvojení, osvojitel a osvojované dítě*.

⁶⁷ §803 *Nový občanský zákoník č.89/2012 Sb.: Osvojení, osvojitel a osvojované dítě*.

⁶⁸ GABRIEL Z., NOVÁK T. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada Publishing 2008, s.43. ISBN 978-80-247-1788-3.

poučít o následcích takového jednání, a poskytnutí případné pomoci. Tento způsob se neuplatňuje u rodičů, u kterých se nepodařilo zjistit, na jakém místě setrvávají.⁶⁹

6.1.2 Souhlas s osvojením

Souhlas rodiče dávají prostřednictvím osobního prohlášení u soudu, souhlas musí splňovat obecné podmínky právního jednání, existují však výjimky, kdy se na souhlas nepřihlíží (pokud je vázán se splněním podmínky nebo je časově omezený).⁷⁰ Souhlas se vyžaduje i od dítěte, které dovršilo dvanáctého roku věku, pokud však existují důvodné pochyby, že je vyjádření souhlasu v rozporu se zájmy dítěte nebo není způsobilé posoudit důsledky souhlasu, souhlas není vyžadován. Dítě, které nedovršilo zmíněného věku, udělí souhlas jeho jménem ustanovený opatrovník.⁷¹ Dříve než rodiče nebo dítě vyjádří svůj souhlas s osvojením, má soud za úkol je řádně poučít o všech důsledcích, které s sebou souhlas přináší.⁷² Souhlas k osvojení je potřeba i od osoby, která nenabyla plné svéprávnosti, přičemž udělit souhlas nemůže osoba, která nedosáhla věku šestnácti let. Souhlas může matka dítěte udělit po šesti týdnech od narození dítěte, tato lhůta však neplatí pro otce dítěte, který má právo vyslovit souhlas s osvojením okamžitě po narození dítěte.⁷³ S tím souvisí právo na odvolání souhlasu k osvojení, a to nejpozději do tří měsíců od jeho udělení. Pokud zákonní zástupci chtějí odvolat souhlas s osvojením po uplynutí tří měsíční lhůty, musí před soudem prokázat závažné důvody, proč tak jednali a zároveň prokázat, že jsou schopni se o dítě postarat.⁷⁴

„Souhlasu rodiče osvojovaného dítěte není k osvojení třeba, pokud rodič:

a) byl zbaven rodičovské odpovědnosti a zároveň práva dát souhlas k osvojení,

b) není schopen projevit svou vůli nebo rozpoznat následky svého jednání nebo je ovládnout, nebo

⁶⁹ §820 Nový občanský zákoník č.89/2012 Sb.: *Osvojení, osvojitel a osvojované dítě.*

⁷⁰ §810 Nový občanský zákoník č.89/2012 Sb.: *Osvojení, osvojitel a osvojované dítě.*

⁷¹ Srov. §806 a §807 Nový občanský zákoník č.89/2012 Sb.: *Osvojení, osvojitel a osvojované dítě.*

⁷² Srov. §806 a §810 Nový občanský zákoník č.89/2012 Sb.: *Osvojení, osvojitel a osvojované dítě.*

⁷³ Srov. §811 a §813 Nový občanský zákoník č.89/2012 Sb.: *Osvojení, osvojitel a osvojované dítě.*

⁷⁴ §817 Nový občanský zákoník č.89/2012 Sb.: *Osvojení, osvojitel a osvojované dítě.*

c) se zdržuje na neznámém místě a toto místo se nepodaří soudu v součinnosti s dalšími orgány veřejné moci zjistit ani při vynaložení potřebné pečlivosti.“⁷⁵

Soud ve zvláštním řízení rozhoduje, zda je k osvojení vyžadován souhlas rodičů či nikoli.⁷⁶

6.1.3 Péče před osvojením

Pro tvorbu harmonického vztahu mezi budoucími osvojiteli a dítětem, je dle NOZ možné svěřeni dítěte do péče před osvojením, jinými slovy tzv. předadopční péče. Dítě může být se souhlasem osvojitele svěřeno do jeho péče, neprodleně po vydání souhlasu k osvojení rodiči, nebo i dříve, souhlasí-li s tím rodiče dítěte. Přitom mají rodiče povinnost informovat OSPOD o předání do péče. Péče trvá po dobu, kdy je zřejmé, že se mezi osvojitelem a osvojencem vytvořil takový vztah, který je účelem osvojení a nekončí dříve než po uplynutí šesti měsíců. Po dobu péče má budoucí osvojitel pouze povinnost se řádně o svěřené dítě starat a chránit jej, a činí tak na vlastní náklady.

6.2 Pěstounská péče

Pěstounská péče (dále i PP) neboli pěstounství, je druhou základní formou náhradní rodinné péče, i co se týče počtu realizace této péče. Pěstounská péče se realizuje tehdy, pokud biologičtí rodiče projevují o dítě zájem nebo nevyslovili souhlas s osvojením dítěte, které není v jejich péči.⁷⁷ Dítě lze svěřit do PP osobě příbuzné, osobě známé pro dítě nebo osobě, která je zařazena v evidenci uchazečů o zprostředkování NRP. Pěstoun nemá takové pravomoci a povinnosti jako biologičtí rodiče, a zastupuje dítě jen v omezeném rozsahu. Pěstoun není zákonný zástupce dítěte a nemá vůči němu vyživovací povinnost, to náleží biologickým rodičům. Mezi pěstounem a dítětem tedy nevzniká příbuzenský vztah, jako tomu je u osvojení.⁷⁸ Pěstounovi za zprostředkování takové NRP náleží odměna, v podobě zvláštních dávkách státní sociální podpory, lze použít také termín tzv. pěstounské dávky. Pěstounské dávky s sebou přináší i negativní důsledek, a to je zájem žadatelů o PP zaměřený

⁷⁵ §818 Nový občanský zákoník č.89/2012 Sb.: Osvojení, osvojitel a osvojované dítě.

⁷⁶ §821 Nový občanský zákoník č.89/2012 Sb.: Osvojení, osvojitel a osvojované dítě.

⁷⁷ GABRIEL Z., NOVÁK T. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada Publishing 2008, s.46. ISBN 978-80-247-1788-3.

⁷⁸ *Pěstounská péče* [online]. [cit. 2020-01-26]. Dostupné z: <https://www.nahradnirodina.cz/pestounska-pece>

spíše na peněžní odměnu nežli na blaho dítěte. Přičemž při větším počtu dětí svěřených do péče, narůstá i daná odměna, a stát se zaručuje platit za pěstouny sociální a zdravotní pojištění. To může být pro mnohé vidina zabezpečeného stáří.⁷⁹

6.2.1 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Účelem pěstounská péče na přechodnou dobu (dále jen PPPD) je poskytnutí potřebného času rodičům na vyřešení problémů, které ohrožuje dítě, tak aby byli schopni jej vzít zpět do své péče. PPPD tedy zajišťuje pomoc dětem a mladistvým nacházející se v tísnivé situaci, bez potřebné péče a ochrany jejich rodičů. Mezi specifické znaky PPPD patří souhlas biologických rodičů s touto formou péče, spolupráce s nimi a respektování možného návratu dítěte do jejich péče. Jedná se zejména o děti, jejichž rodiče jsou drogově závislí, nejsou dosti zralé k plnění rodičovské zodpovědnosti, nebo jejich zdravotní stav nedovoluje se o dítě náležitě postarat apod.⁸⁰ Děti mají díky PPPD možnost, vyhnout se pobytu v kolektivních zařízeních, a být v rodinném prostředí. Pěstouni, kteří zajišťují péči dítěti musí splňovat obdobné podmínky jako pěstouni u klasické pěstounské péče, avšak jejich příprava k poskytnutí náhradní péče je delší. Pěstounům je k dispozici odborná pomoc a poradenství.⁸¹

6.3 Poručenská péče

Poručenská péče neboli poručenství je zvláštní forma náhradní rodinné péče, využívá se v případech, kdy rodiče dítěte zemřeli, byli zbavení rodičovské zodpovědnosti nebo pozbyli způsobilost k právním úkonům.⁸² Poručník má vůči dítěti stejná práva a povinnosti jako biologický rodič, jediná výjimka je ve vyživovací povinnosti. Avšak výjimečně lze rozsah práv a povinností stanovit jinak. Poručenství vykonává OSPOD jako tzv. veřejný

⁷⁹ GABRIEL Z., NOVÁK T. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada Publishing 2008, s.47. ISBN 978-80-247-1788-3.

⁸⁰ Tamtéž s.54.

⁸¹ *Pěstounská péče na přechodnou dobu* [online]. [cit. 2020-01-26]. Dostupné z: <https://www.nahradnirodina.cz/pestounska-pece-na-prechodnou-dobu>

⁸² GABRIEL Z., NOVÁK T. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada Publishing 2008, s. 53. ISBN 978-80-247-1788-3.

poručník do doby, než je soudem ustanoven poručník.⁸³ Soud navrhne vhodného poručníka neprodleně po zjištění okolností nasvědčující tomu, že se dítě nachází bez rodičovské ochrany a v ohrožení. Rodiče mohou ovšem poručníka navrhnout sami, pokud však tato osoba výkon odmítne, soud jmenuje jako poručníka osobu příbuznou nebo blízkou dítěti, pokud však rodiče tuto osobu nezamítnul. V případě, kdy takové osoby není, soud jmenuje jinou vhodnou osobu. Poručník má právo vyjádřit nesouhlas k ustanovení do této funkce, soud poté navrhne jinou osobu.⁸⁴ Při výkonu poručenství je poručník pod neustálým dohledem soudu, a to zejména ve správě se jměním dítěte, ale i v jiných záležitostech související s péčí o dítě. Poručník má mimo jiné povinnost předkládat soudu zprávy o dítěti svěřeném do péče, a to nejméně jednou ročně.⁸⁵ Každé podstatné rozhodnutí týkající se dítěte (změna příjmení, důležité lékařské zákroky apod.), musí schválit soud. Poručníkovi náleží odměna totožně jako pěstounovi u pěstounské péče, a je tedy hmotně zabezpečen prostřednictvím pěstounských dávek. Funkce poručníka zaniká smrtí poručníka, rozhodnutím soudu o zbavení funkce poručníka, nebo o odvolání z funkce.⁸⁶

6.4 Opatrovnictví

§ 943 NOZ stanovuje: „soud jmenuje dítěti opatrovníka, hrozí-li střet zájmů dítěte na straně jedné a jiné osoby na straně druhé, nehájí-li zákonný zástupce dostatečně zájmy dítěte, nebo je-li toho v zájmu dítěte zapotřebí z jiného důvodu, anebo stanoví-li tak zákon.“⁸⁷ O opatrovnictví rozhoduje soud, s ustanovením do funkce vytýčí i všechny potřebné náležitosti k funkci opatrovníka, zda je omezena doba pro výkon opatrovnictví, popřípadě jak, jaká jsou jeho práva a povinnosti, zda je třeba podávat soudu zprávy a v neposlední řadě, jakou má právo na odměnu a v jakém rozsahu mu budou proplaceny náklady spojené s výkonem.⁸⁸ Z

⁸³ Srov. §928 a §929 Nový občanský zákoník č.89/2012 Sb.: *Poručenství*.

⁸⁴ Srov. §930 a §931 Nový občanský zákoník č.89/2012 Sb.: *Poručenství*.

⁸⁵ *Poručenství, pokud poručník o dítě osobně pečuje*. [online]. [cit. 2020-01-26]. Dostupné z: <https://www.nahradnirodina.cz/porucenstvi-pokud-porucnik-o-dite-osobne-pecuje>

⁸⁶ Srov. §934 až §939 Nový občanský zákoník č.89/2012 Sb.: *Poručenství*.

⁸⁷ § 943 Nový občanský zákoník č.89/2012 Sb.: *Opatrovnictví dítěte*.

⁸⁸ § 945 Nový občanský zákoník č.89/2012 Sb.: *Opatrovnictví dítěte*.

tohoto vyplývá rozdíl mezi poručníkem a opatrovníkem, jelikož poručník vykonává všechna práva a povinnosti, která se jinak vztahují na biologické rodiče.

Opatrovník může být i ustanoven pro funkci správce jmění dítěte, takovou funkci vykonává s péčí řádného hospodáře a musí se vyhýbat nepřiměřeným rizikům. Soud stanoví rozsah jmění, který bude spravovat, ale také práva a povinnosti s nakládáním jednotlivých částech jmění. Opatrovníkovi se klade povinnost předkládat soudu pravidelně zprávy a účty ze správy jmění, přičemž tato doba nesmí být delší než jeden rok. Dále má opatrovník právo odečíst si z výnosu jmění dítěte náklady, které mu vznikly při výkonu této funkce.⁸⁹

6.5 Ústavní výchova

Ústavní výchova je poslední využívanou formou náhradní výchovy, přistupuje se k ní tehdy, kdy je výchova dítěte nebo jeho celkový vývoj vážně ohrožen nebo narušen, dále z vážných důvodů, kdy rodiče nemohou řádnou a správnou výchovu dítěte zajistit, a jiné učiněné opatření nevedlo k potřebné nápravě.⁹⁰ „*Před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí, tj. svěřením do péče jiné fyzické osoby než rodiče, do pěstounské péče nebo osvojení, která má pochopitelně přednost před péčí ústavní, pokud to je v zájmu dítěte.*“⁹¹ Soud po rozhodnutí o ústavní výchovy, určí zařízení, do kterého bude dítě umístěno, přitom dbá na umístění dítěte, co nejbližší k bydlišti rodičů nebo jiných blízkých osob. Ústavní výchovu je časově omezena, a lze ji stanovit nejdéle na tři roky, ve výjimečných případech lze dobu prodloužit. Soudu se klade povinnost v půlročních intervalech kontrolovat, zda přetrvávají důvody k nařízení ústavní výchovy nebo zdali není možné, dítěti zajistit jinou náhradní péči. Šetření probíhá na základě vyžádání si zpráv příslušného orgánu sociálně právní ochrany dětí, vyjádření rodičů, popřípadě dítěte, je-li k tomu schopno. Zjistí-li soud skutečnost, že důvody k nařízení ústavní výchovy zanikly, neprodleně ústavní výchovu zruší.⁹²

⁸⁹ Srov. § 948 až § 951 Nový občanský zákoník č.89/2012 Sb.: *Opatrovnictví dítěte*.

⁹⁰ § 971 Nový občanský zákoník č.89/2012 Sb.: *Ústavní výchova*.

⁹¹ NOVOTNÁ V., FEJT V. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: UJAK 2009, s.76. ISBN 9788086723778.

⁹² Srov. § 972 a §973 Nový občanský zákoník č.89/2012 Sb.: *Ústavní výchova*.

PRAKTICKÁ ČÁST

7 Terénní průzkum

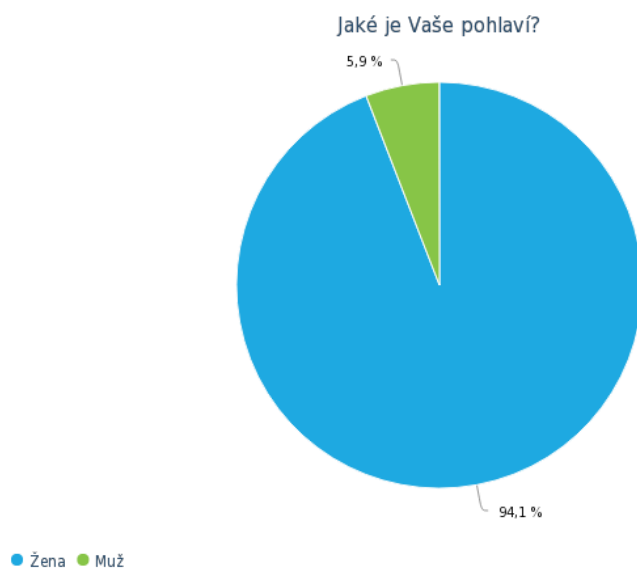
Pro praktickou část mé bakalářské práce byl zvolen kvantitativní výzkum, který byl realizován pomocí dotazování. Dotazování bylo zaměřeno na odbornou veřejnost, a to konkrétně na sociální pracovníky orgánů sociálně-právní ochrany dětí. Cílem výzkumu bylo zjistit, jak pracovníci jednotlivých OSPOD po celé České republice, vnímají spolupráci s rodinou. Pro výzkum jsem vytvořila dotazník, obsahující třináct otázek, z toho byly čtyři otázky otevřené, pro lepší vyjádření názorů respondentů. Dotazník jsem vytvořila na internetové stránce survio.com. Vytvořený dotazník je uveden v příloze této práce. Respondenty jsem oslovila prostřednictvím e-mailu, přičemž e-mailové adresy respondentů jsem našla na internetových stránkách jednotlivých OSPOD po celé ČR. V e-mailu jsem vložila odkaz na vytvořený dotazník a respondenty seznámila s cílem dotazování, dále byli obeznámeni s tím, že dotazník je anonymní a veškerá data z něj získaná budou zpracována pouze v rámci této práce.

Dotazníkové šetření bylo uskutečněno v průběhu měsíců leden-únor 2020, přičemž bylo celkem rozesláno 100 dotazníků a navrátilo se 51 vyplněných dotazníků. V první části dotazníku jsou zjišťovány demografické údaje respondentů, postupně se dostávám do hloubky a otázky jsou zaměřeny především na individuální názory dotazovaných respondentů.

7.1 Analýza dat

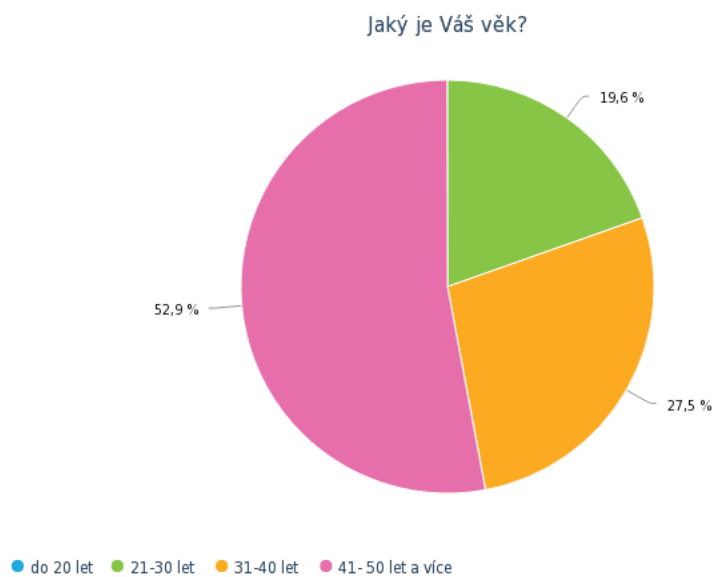
Pro syntézu dat získaných z dotazníkového šetření slouží detailní, níže uvedená analýza jednotlivých otázek ze strukturovaného dotazníku.

Graf 1

Z oslovených respondentů vyplnilo dotazník 48 žen a 3 muži.

Graf 2

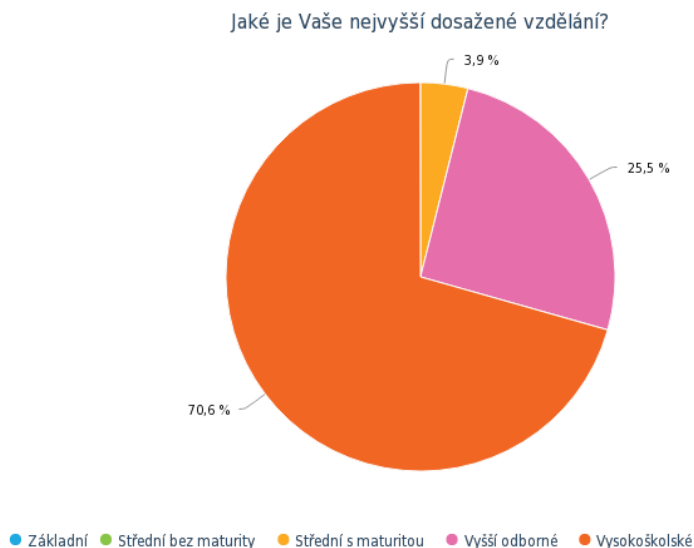
Odpovědi jsem rozdělila do několika věkových kategorií. Z výsledků je patrné, že věkovou kategorií 41-50 let a více, zastupuje většina oslovených respondentů. Přičemž ve věkové kategorii do 20 let nebyl ani jeden z respondentů.

Tabulka 1: Kraj, ve kterém respondenti pracují

Hlavní město Praha	5
Středočeský kraj	12
Karlovarský kraj	5
Jihočeský kraj	6
Pardubický kraj	3
Královehradecký kraj	5
Liberecký kraj	1
Plzeňský kraj	1
Jihomoravský kraj	4
Kraj Vysočina	2
Moravskoslezský kraj	0
Olomoucký kraj	2
Zlínský kraj	4
Ústecký kraj	1

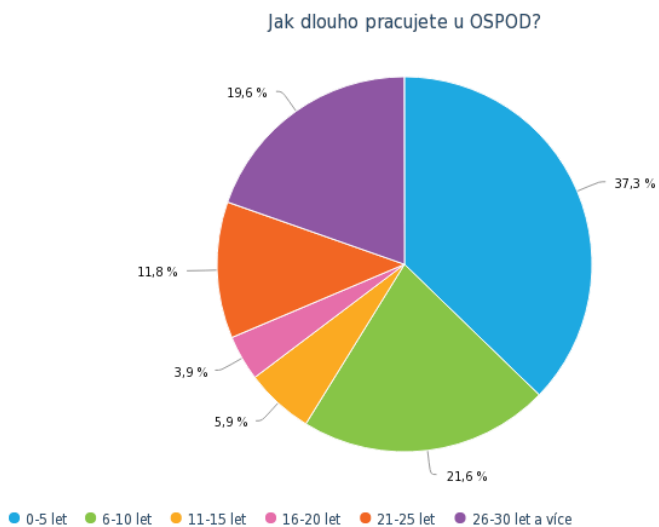
Další otázka měla zjistit, v jakém kraji jednotliví respondenti vykonávají svou práci. Z tabulky je patrné, že nejvíce respondentů, kteří odpověděli, působí ve Středočeském kraji (12). Naopak z Moravskoslezského kraje neodpověděl ani jen z respondentů, i přesto, že dotazníky byly rozeslány respondentům po celé ČR, tudíž i v tomto kraji.

Graf 3

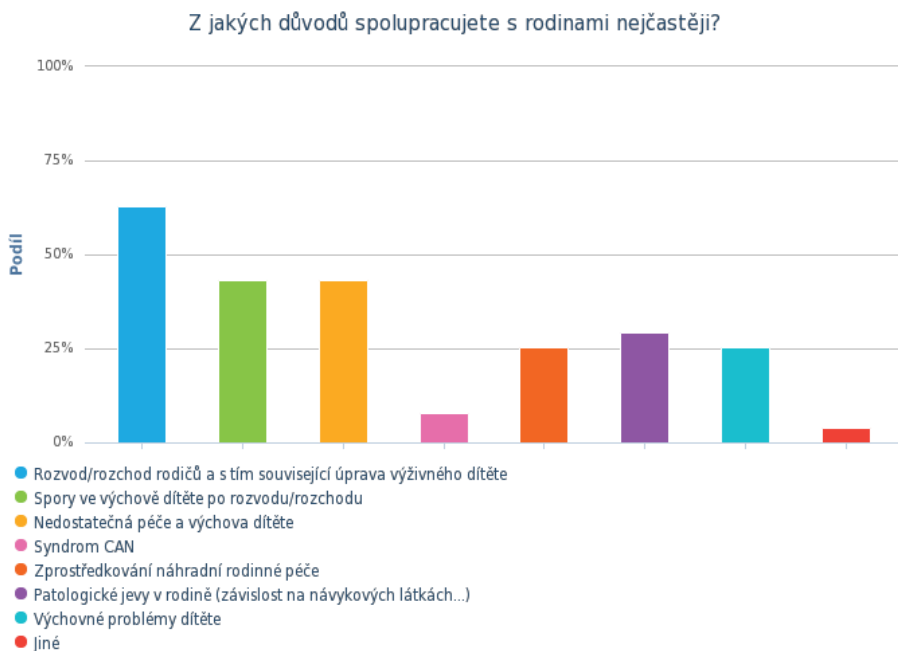
Otázka č.4 je zaměřena na nejvyšší dosažené vzdělání respondentů. Nejčastěji respondenti zvolili, že disponují vysokoškolským vzděláním, což jen poukazuje na odbornost a vzdělanost sociálních pracovníků OSPOD. Jen malá část z dotazovaných má vzdělání střední s maturitou. Z grafu také vyplývá, že nikdo z respondentů ne zvolil pouze základní vzdělání, nebo vzdělání střední bez maturity.

Graf 4

V otázce č.5, jak dlouho respondenti pracují u OSPOD, byly zvoleny všechny možné odpovědi. Ze získaných dat vyplývá, že délka praxe respondentů činí nejčastěji 0-5 let. Je však zajímavé, že 10 z dotázaných respondentů pracuje u OSPOD více než 26 let.

Graf 5

Respondenti měli možnost zvolit více odpovědí. Více než polovina respondentů se shodla na tom, že spolupracuje s rodinou zejména z důvodu rozvodu/rozchodu rodičů, a s tím související úpravou výživného dítěte. V pořadí pak následovali odpovědi – spory ve výchově dítěte po rozvodu/rozchodu, a nedostatečná péče a výchova dítěte, tyto odpovědi mimo jiné dosáhli totožná procenta (43,1 %).

Otázka č. 7: Které z problémů se podle Vás nejobtížněji řeší?

V pořadí sedmá otázka zněla: Které z problémů se podle Vás nejobtížněji řeší? Tato otázka byla otevřená, a získané odpovědi rozmanité.

Nejčastěji respondenti zmiňovali spory v rodině, konkrétně spory mezi rodiči (ve výchově, při úpravě poměrů atd.). Respondenti často uváděli i patologické jevy v rodině. Jeden z respondentů odpověděl následovně: *Mnohočetné patologické jevy v rodině – závislost na*

sociálních dávkách, alkoholismus, návykové látky, nulové pracovní návyky apod.
(Respondent č. 40). Dalšími odpovědi respondentů byli: nespolupráce ze strany rodičů, syndrom CAN, nebo například problémové chování dítěte. Jeden z respondentů (konkrétně respondent č. 49), zastává názor, že obtížnost řešitelnosti problému závisí vždy na přístupu klientů, viz odpověď tohoto respondenta: *Není to o problému, ale vždy o přístupu daných klientů.*

Otázka č.8: V čem podle Vás tkví správná a efektivní spolupráce s rodinou?

Pomocí otázky č.8 jsem získala širokou škálu odpovědí týkající se názorů respondentů na správnou a efektivní spolupráci. Respondenti se nejčastěji shodli na tom, že pro správnou a efektivní spolupráci s rodinou, je důležitá komunikace, ochota spolupracovat ze strany rodiny a motivace.

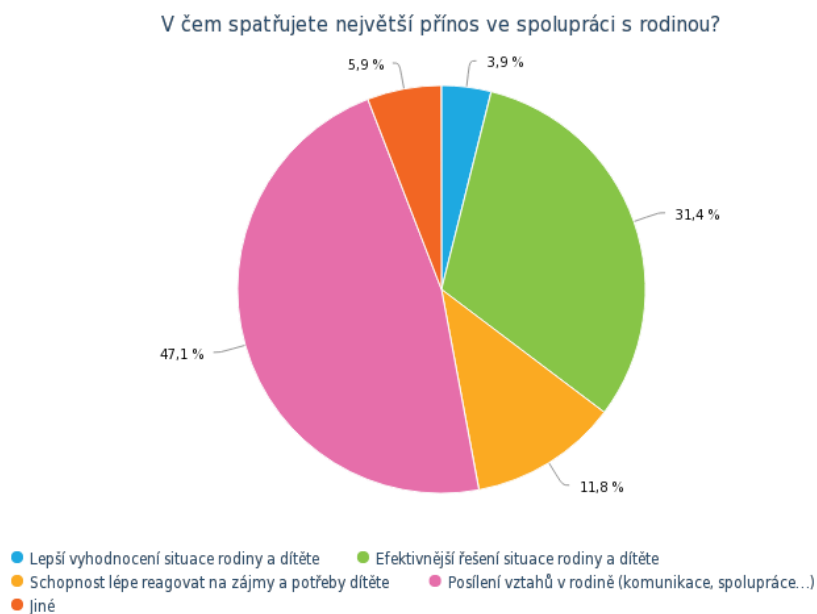
Příklady odpovědí:

- *Rodiče či vychovatelé by měli mít pocit, že jsou pro pracovníky SPOD partnery. Při jednání s nimi jde o nastavení "mantinelů", co lze či nikoli. Také je vhodné si vytvořit nadhled.* (Respondent č.1)
- *Solidní jednání, ochota spolupracovat, dostupná síť podpůrných opatření.* (Respondent č.3)
- *Motivovat rodinu ke spolupráci, snaha rodiny pracovat na změně.* (Respondent č.8)
- *V komunikaci s oběma rodiči, s dětmi. Hledání nejpříjemnějšího řešení pro novou úpravu vztahů po rozpadu rodiny.* (Respondent č. 12)
- *Nastavení pravidel, zajištění pocitu bezpečí a důvěry pro klienta, individuální plánování, podávání přesných a pravdivých informací* (Respondent č. 24)
- *V dobře připravených pracovnících, kteří mají dostatečný prostor pro práci s klienty a k dispozici mají podpůrnou síť poskytovatelů potřebných služeb, takže vzdělaný, zkušený a ochotný pracovník s dostatkem času a možnosti spolupráce s ostatními.* (Respondent č. 35)

- Možnost rodině nabídnout efektivní podpůrné služby – sociálně-aktivizační služby, odborná poradenská zařízení apod. (Respondent č. 36)

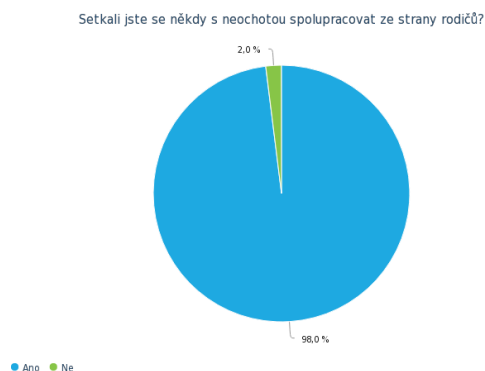
- Spolupráce s více organizacemi, včetně neziskových. (Respondent č.40)

Graf 6

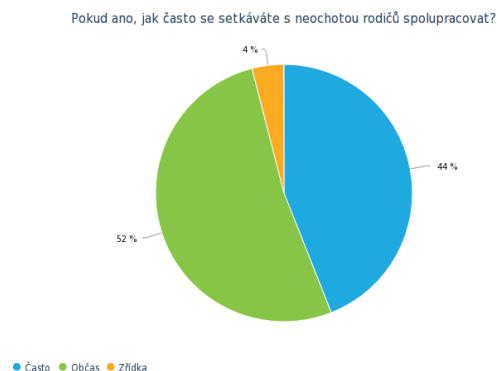

Otázka č.9 zaznamenává, v čem respondenti spatřují největší přínos při spolupráci s rodinou. Největší zastoupení (konkrétně 24 odpovědí), má odpověď posílení vztahů v rodině (komunikace, spolupráce...). Druhou nejvíce zastoupenou odpovědí bylo, efektivnější řešení situace rodiny a dítěte, kterou zvolilo celkem 16 dotazovaných. Ostatní odpovědi zvolila jen malá část z respondentů, přitom nejméně (2 odpovědi), byla zvolena odpověď lepší vyhodnocení situace rodiny a dítěte.

Graf 7

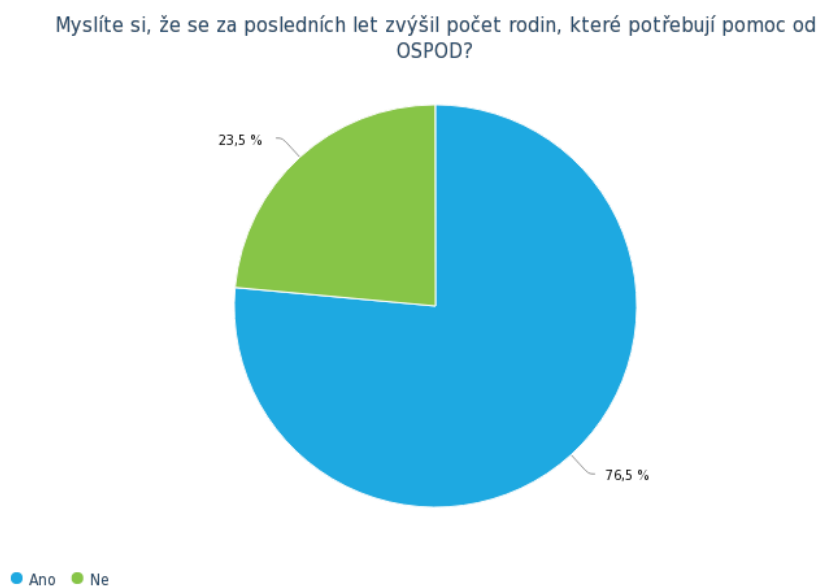

Graf 8

Další dvě otázky (otázky č.10 a 11) se zabývají zkušenostmi respondentů s neochotou spolupracovat ze strany rodičů (viz graf č.7 a č.8). Z grafu č. 7 je patrné, že většina dotázaných pracovníků (98 %) uvedlo, že takovou zkušenost má a pouze jeden z dotázaných takovou zkušenost nemá. Respondenti, kteří uvedli, že se již s neochotou spolupracovat ze strany rodičů setkali, zvolili v další otázce (viz graf č.8), jak často se s tímto jevem při své práci setkávají. Více než polovina respondentů (52 %) uvedla, že se s neochotou spolupracovat setkávají jen občas. Na druhé straně tu však máme 44 % těch, kteří se s neochotou spolupracovat setkávají často.

Graf 9

Závěrečné otázky jsou zaměřeny na to, jestli si respondenti myslí, že za posledních let narostl počet rodin, které potřebují pomoc od OSPOD. Na tuto otázku č.12, měli respondenti na výběr z možností ano nebo ne. 76,5 % dotázaných se domnívá, že se počet těchto rodin zvýšil.

Otázka č. 13 – Pokud ano, uveďte alespoň jeden důvod, proč si tak myslíte

Otázka č.13 navazuje na předešlou otázku č.12 a respondenti, jenž zvolili v předešlé otázce odpověď ano, měli uvést, z jakých důvodů se podle nich tak děje. Odpovědi byli velmi různorodé, avšak nejčastěji respondenti uváděli vyšší rozvodovost rodičů. Jeden z respondentů odpověděl následovně: *Vyšší počet rozvodů, Neschopnost rodičů se dohodnout. (Respondent č.5)* Jiný z respondentů uvedl: *Celkové podmínky ve společnosti vedou k selhávání funkcí rodin – drogy, pracovní vytíženost, rozvody, rozchody, nedostatek času na děti. (Respondent č. 48)* Což poukazuje na další často zmiňovaný problém, a to závislost na návykových látkách.

Mezi další odpovědi patřilo:

- *Lidé spolu komunikují čím dál tím méně, prostřednictvím např. SMS zpráv se velmi těžko vychovává společné dítě, pokud spolu již rodiče nežijí ve společné domácnosti. (Respondent č.1)*
- *Větší výskyt rodičů uživatelů návykových látek výchovné problémy u nezl. dětí. (Respondent č. 8)*
- *Nedostatek času rodičů věnovat se dětem, společnost je hodně zaměřena na výkon, a to se odráží na vztazích v rodině. (Respondent č. 16)*
- *Je více složitých sporů o děti, které dříve nebyvaly, více střídavých péčí, které jsou pak dále problematické a vyžadují zájem ze strany OSPOD, NRP, práce s přechodnými pěstouny a dětmi tam svěřenými atd. (Respondent č. 22)*
- *Uspěchaná doba, stresy. (Respondent č. 23)*
- *Sobectví – rodiče řeší především sami sebe, rodiče bývají neústupní, prosazují svůj postoj bez ohledu na zájem, přání dítě. (Respondent č. 43)*

7.2 Vyhodnocení dotazníkového šetření

Správně řízená spolupráce s rodinou může být zásadní při řešení situace dítěte a jeho rodiny. Z tohoto důvodu jsem se zaměřila na sociální pracovníky orgánů sociálně-právní ochrany dětí, jelikož tito pracovníci mají nepostradatelnou roli při řešení různých tíživých situací v rodině. Výzkum byl realizován prostřednictvím elektronického dotazníku. Na základě odpovědí z dotazníku bylo zjištěno, jak respondenti vnímají spolupráci s rodinou, což bylo i hlavním cílem výzkumného šetření.

Dotazník vyplnilo padesát jedna respondentů, z nichž nejvíce zastoupenou skupinou byly ženy, s výjimkou tří mužů. Většina pracovníků disponují vysokoškolským vzděláním a jejich praxe v oboru činí méně než šest let. Z výsledků je patrné, že se respondenti z jednotlivých OSPOD po celé ČR, ve svých názorech často shodují. Nicméně i přesto se od sebe spousta názorů respondentů, na spolupráci s rodinou, odlišuje.

Výsledky ukazují, z jakých důvodů sociální pracovníci OSPOD nejčastěji s rodinami spolupracují, a těmi jsou dle odpovědí respondentů rozvody/rozchody a náležitosti s tím spojené. Přičemž nejobtížněji se dle respondentů řeší spory v rodině, ať už jsou jakékoliv. Další část dotazníku se zaměřuje na názory dotázaných pracovníků, v čem spočívá správná a efektivní spolupráce, a co je předním přínosem takové spolupráce. Respondenti nejčastěji uváděli, že pro správnou a efektivní spolupráci s rodinou, je stěžejní komunikace, ochota spolupracovat a dostatečná motivace rodiny k řešení problému. Největší přínos ve spolupráci respondenti spatřují v posílení vztahů v rodině. Na závěr, se respondenti vyjádřili k tomu, zda si myslí, že se za posledních let zvýšil počet rodin, jež potřebují odbornou pomoc od pracovníků OSPOD, a proč se dle nich tak děje.

Závěr

Bakalářská práce s názvem Sociálně-právní ochrana dětí, se zabývala sociálně-právní ochranou dětí na našem území. Orgány sociálně-právní ochrany dětí a jejich činnost, má při zajišťování ochrany dětí nezastupitelné místo, a jsou jakýmsi majákem pro rodiny, kde z nějakých důvodů došlo k narušení základních funkcí rodiny, a je ohrožen zdravý vývoj dítěte. I přesto, že se stát snaží o tu nejlepší možnou ochranu rodiny a dítěte, nelze zcela odstranit jevy, které zapříčiňují narušení funkcí v rodině, proto považuji téma práce za aktuální. Cílem práce bylo seznámit čtenáře s touto oblastí, a pro tento účel vytvořit ucelený, stručný text – cíl práce se mi tedy podařilo splnit. Obsah práce je určen jak odborné veřejnosti, tak i té laické.

V prvních kapitolách teoretické části byly zmapovány obecné pojmy, které se sociálně-právní ochranou souvisejí. Sociálně-právní ochrana dětí prošla mnoha změnami, z tohoto důvodu byl podrobněji popsán historický vývoj sociálně-právní ochrany na našem území, až do doby, kdy se ucelila současná podoba sociálně-právní ochrany dětí. V práci byly nastíněny i změny, které s sebou přinesla novela zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Tato novela zasáhla především sociální pracovníky OSPOD, jelikož jsou se zákonem v nejužším styku a zákon slouží jako opora k jejich práci. V práci se zabývám také právní úpravou sociálně-právní ochrany dětí na našem území. Dále byl rozebrán jev zvaný syndrom CAN neboli syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte, jenž se dostal do podvědomí až v druhé polovině 20. let. V závěru byl věnován prostor pro náhradní rodinnou péči, která je pro ochranu dětí neodmyslitelná a uplatňuje se tehdy, kdy dítě z vážných důvodů, nemůže být v péči svých rodičů.

Pro empirickou část bylo zvoleno dotazníkové šetření. Jak již bylo zmíněno, dotazník jsem vytvořila na internetové stránce survio.com, která mi mimo jiné usnadnila práci s tvořením grafů. Vyplňování dotazníku prostřednictvím zmíněné internetové stránky, jsem zvolila zvláště proto, aby vyplňování bylo pro respondenty snadné a nezabíralo příliš mnoho času, a také proto, abych mohla oslovit více respondentů po celé České republice. Výzkum byl zaměřen na sociální pracovníky orgánů sociálně-právní ochrany dětí a jejich

pohled na spolupráci s rodinou. Pracovnice jsem kontaktovala prostřednictvím e-mailu, v němž jim byl stručně popsán účel výzkumu a poslán odkaz na vytvořený dotazník. Přičemž e-mailové adresy respondentů byly nalezeny na internetových stránkách jednotlivých OSPOD. Celkem bylo rozesláno sto dotazníků, vyplněných bylo vráceno padesát jedna.

První otázky v dotazníku byly demografického charakteru, z výsledků je zřejmé, že většina respondentů byly ženy, a jsou vysoce vzdělanými odborníky. Z výzkumu dále vyplývá, že ke spolupráci sociálních pracovníků OSPOD a rodiny, dochází nejčastěji z rozvodu či rozchodu rodičů. Tento jev v současné době velmi nabyl na početnosti, s čímž souhlasí i více než polovina respondentů. Na základě odpovědí respondentů lze říct, že při jejich práci jsou rozepře v rodině nejobtížněji řešitelné. Pro vyřešení problémů v rodině, tedy k úspěšné spolupráci, využívají respondenti komunikaci. Avšak je klíčové, jaký postoj zastává rodina ke spolupráci. Respondenti nejčastěji uváděli, že je třeba, aby rodina byla motivována, a aby byla ochotna spolupracovat. S tím souvisí další část dotazníku, která byla zaměřena na zkušenosti respondentů s neochotou rodiny spolupracovat, a jak často se při své práci s tímto jevem setkávají. Z výsledků je zřejmé, že bohužel často dochází k případu, kdy intervence sociálních pracovníků OSPOD není žádána, i přesto, že pracovníci se snaží rodině jen pomoci. Nicméně dle dotázaných pracovníků, je při úspěšné spolupráci nejvýznamnějším přínosem, posílení vztahů v rodině. Po zpracování výsledků z vyplněných dotazníků jsem dospěla k závěru, že i přes náročnost spolupráce sociálních pracovníků orgánů sociálně-právní ochrany dětí s rodinou, má spolupráce vždy smysl. Přičemž ke správné a efektivní spolupráci stačí zdánlivě tak málo, a tím je chtít problém vyřešit.

Zhotovení této bakalářské práce se obešlo bez velkých obtíží. Zpracování práce bylo pro mě velmi obohacující, jelikož jsem získala spoustu nových znalostí a měla jsem možnost získat názory sociálních pracovníků orgánů sociálně-právní ochrany dětí po celé České republice. Touto cestou jim vyjadřuji velkou vděčnost, jelikož i přes časovou vytíženost ve svém oboru, s ochotou vyplnili dotazníky a podíleli se tak na vzniku této bakalářské práce.

8 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

PÖTHE P. *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G 1999, 180 s. ISBN 80-86103-21-8.

JANDOUREK J. *Úvod do sociologie*. Praha: Portál 2003, 232 s. ISBN 978-80-7367-644-5.

ŠPECIÁNOVÁ Š. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí 2007, 38 s. ISBN 978-80-86991-27-6.

NOVOTNÁ V. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Vydání první. Praha: Institut pro místní správu 2001, 82 s.

NOVOTNÁ V., FEJT V. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: UJAK 2009, 256 s. ISBN 9788086723778.

PEMOVÁ T., PTÁČEK R. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Vydání první. Praha: Grada 2012, 193 s. ISBN 978-80-247-4317-2.

DUNOVSKÝ J., DYTRYCH Z., MATĚJČEK Z. a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada Publishing 1995, 245 s. ISBN: 80-7169-192-5.

PEMOVÁ T., PTÁČEK R. *Zanedbávání dětí*. Praha: Grada 2016, 200 s. ISBN 978-80-247-5695-0.

GABRIEL Z., NOVÁK T. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada Publishing 2008, 144 s. ISBN 978-80-247-1788-3.

Zákon č. 359, ze dne 9.prosince 1999, o sociálně právní ochraně dětí. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 111.

Ústavní zákon č. 2/1993., Listina základních práv a svobod.

Zákon č.89/2012 Sb., Nový občanský zákoník.

Vyhláška č. 473 ze dne 17. prosince 2012, o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2012, částka 177.

Seznam použitých internetových zdrojů

System sociálně-právní ochrany dětí [online]. [cit. 2020-02-17]. Dostupné z:

<http://www.ospod.cz/informace/obecne/system-socialne-pravni-ochrany-deti-v-cr/>

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí [online]. Prosinec 2012, 71 [cit. 2020-01-26]. Dostupné z: <http://www.unie-otcu.cz/novela.pdf>

Implementace změn a jejich dopady v souvislosti s novelou zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. [online]. Dostupné z:

file:///C:/Users/domik/Downloads/Dopady_novely_ZSPOD.pdf

Individuální plán ochrany dítěte [online]. [cit. 2020-01-26]. Dostupné z:

<http://www.cijedite.cz/?nav=temata/individualni-plan-ochrany-dite.html&comment=88>

KEPKOVÁ, M. *Metodické doporučení MPSV č.2/2010 pro postup orgánů sociálně-právní ochrany dětí při případové konferenci* [online]. [cit. 2020-01-26]. Dostupné z:

<http://www.cijedite.cz/?nav=temata/individualni-plan-ochrany-dite.html&comment=88>

KAPITÁN, Z. *Standarty kvality sociálně-právní ochrany při poskytování sociálně-právní ochrany orgány sociálně-právní ochrany* [online]. 2016, 2016 [cit. 2020-01-26]. Dostupné z: <http://www.cijedite.cz/?nav=temata/individualni-plan-ochrany-dite.html&comment=88>

Legislativní změny v oblasti sociálně-právní ochrany dětí [online]. [cit. 2020-01-26]. Dostupné z: <https://odbor-socialni.kraj-lbc.cz/getFile/case:show/id:177890>

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí [online]. prosinec 2012 [cit. 2020-02-16].

Dostupné z: <http://www.unie-otcu.cz/novela.pdf>

Evropská úmluva o výkonu práv dětí [online]. [cit. 2020-01-26]. Dostupné z:

<https://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/odborna-knihovna/evropska-umluva-o-vykonu-prav-deti-6765.html>

Odkazy: Právní předpisy mezinárodního práva a práva EU [online]. [cit. 2020-01-26].

Dostupné z: <https://www.umpod.cz/odkazy/>

Základní pojmy [online]. [cit. 2020-01-26]. Dostupné z:

<https://www.adopce.com/informace/zakladni-pojmy/>

Pěstounská péče [online]. [cit. 2020-01-26]. Dostupné z:

<https://www.nahradnirodina.cz/pestounska-pece>

Pěstounská péče na přechodnou dobu [online]. [cit. 2020-01-26]. Dostupné z:

<https://www.nahradnirodina.cz/pestounska-pece-na-prechodnou-dobu>

Poručenství, pokud poručník o dítě osobně pečuje [online]. [cit. 2020-01-26]. Dostupné z:

<https://www.nahradnirodina.cz/porucenstvi-pokud-porucnik-o-dite-osobne-pecuje>

Online dotazníky zdarma | Survio.com. [online]. Copyright © Copyright 2012 [cit. 18.02.2020]. Dostupné z: <https://www.survio.com/cs/online-dotazniky>

SEZNAM ZKRATEK

CAN – týraní, zanedbávání, zneužívání

IPOD – Individuální plán dítěte

NRP – Náhradní rodinná péče

NOZ – Nový občanský zákoník

OSPOD – Orgán sociálně-právní ochrany dětí

PP – Pěstounská péče

PPPD – Pěstounská péče na přechodnou dobu

Ř.Z. – Říšský zákon

SPOD – Sociálně-právní ochrana dětí

ZSPOD – zákon o sociálně-právní ochraně dětí

9 SEZNAM OBRÁZKŮ, GRAFŮ A TABULEK

Seznam obrázků

Obrázek 1	33

Seznam grafů

Graf 1: Pohlaví sociálních pracovníků	43
Graf 2: Věk sociálních pracovníků	43
Graf 3: Nejvyšší dosažené vzdělání	45
Graf 4: Délka praxe sociálních pracovníků	45
Graf 5: Důvody spolupráce s rodinou	46
Graf 6: Přínos spolupráce s rodinou.....	48
Graf 7: Zkušenosti s neochotou spolupracovat ze strany rodiny	
Graf 8: Jak často se sociální pracovníci s neochotou spolupracovat ze strany rodiny	49
Graf 9: Zvýšení počtu rodin, které potřebují pomoc od OSPOD.....	49

Seznam tabulek

Tabulka 1: Kraj, ve kterém respondenti pracují	44

10 SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A - Dotazník výzkumného šetření 1.....	I

Příloha A – Dotazník výzkumného šetření 1

Spolupráce s rodinou z pohledu pracovníků orgánů sociálně-právní ochrany dětí.	
Spolupráce s rodinou z pohledu pracovníků orgánů sociálně-právní ochrany dětí.	
Dobrý den,	
vlnujte prosím několik minut svého času k vyplnění následujícího dotazníku. Dotazník je zcela anonymní a veškerá data z něj získaná budou zpracována pouze v rámci mé bakalářské práce.	
1. Jaké je Vaše pohlaví?	
Nápověda k otázce: <i>Vyberte jednu odpověď</i>	
☐ Žena	
☐ Muž	
2. Jaký je Vaš věk?	
Nápověda k otázce: <i>Vyberte jednu odpověď</i>	
☐ do 20 let	
☐ 21-30 let	
☐ 31-40 let	
☐ 41- 50 let a více	
3. Uveďte kraj, ve kterém pracujete:	
____	
4. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?	
Nápověda k otázce: <i>Vyberte jednu odpověď</i>	
☐ Základní	
☐ Střední bez maturity	
☐ Střední s maturitou	
☐ Vyšší odborné	
☐ Vysokoškolské	
survio	on-line dotazníky zdarma - www.survio.com
	1

5. Jak dlouho pracujete u OSPOD?

Napověď k otázce: Vyberte jednu odpověď.

- 0-5 let
- 6-10 let
- 11-15 let
- 16-20 let
- 21-25 let
- 26-30 let a více

6. Z jakých důvodů spolupracujete s rodinami nejčastěji?

Napověď k otázce: Vyberte jednu nebo více odpovědí.

- Rozvod/rozhod rodičů a s tím související úprava výživního dítěte
- Spory se výchově dítěte po rozvodu/rozhodu
- Nedostatečná péče a výchova dítěte
- Syndrom CAN
- Zprostředkování náhradní rodinné péče
- Patologické jevy v rodině (závislost na návykových látkách...)
- Výchovné problémy dítěte
- Jiné

7. Které z problémů se podle Vás nejběžněji řeší?

8. V čem podle Vás tkví správná a efektivní spolupráce s rodinou?

9. V čem spatřujete největší přínos ve spolupráci s rodinou?

Náponěda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- Lepší vyhodnocení situace rodiny a dítěte
- Efektivnější řešení situace rodiny a dítěte
- Schopnost lépe reagovat na zájmy a potřeby dítěte
- Posílení vztahů v rodině (komunikace, spolupráce...)
- Jiné

10. Setkali jste se někdy s neochotou spolupracovat ze strany rodičů?

Náponěda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- Ano
- Ne

11. Pokud ano, jak často se setkáváte s neochotou rodičů spolupracovat?

Náponěda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- Často
- Občas
- Zřídka

12. Myslíte si, že se za posledních let zvýšil počet rodin, které potřebují pomoc od OSPOD?

Náponěda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- Ano
- Ne

13. Pokud ano, uveďte alespoň jeden důvod, proč si tak myslíte:

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Dominika Křížová

Obor: Právo v podnikání

Forma studia: Prezenční studium

Název práce: Sociálně-právní ochrana dětí

Rok: 2020

Počet stran textu: 44

Celkový počet stran příloh: 3

Počet titulů českých použitých zdrojů: 13

Počet internetových zdrojů: 15

Vedoucí práce: doc. JUDr. Jan Brázda Ph.D.